

Førskolelærere og barnehageansatte

Lars Gulbrandsen

NOTAT
NR 4/09

Førskolelærere og barnehageansatte

LARS GULBRANDSEN

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring

NOVA Notat 4/2009

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Kunnskapsdepartementet (KD).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferds-samfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA) 2009
NOVA – Norwegian Social Research
ISBN 978-82-7894-320-5
ISSN 1890-6435

Desktop: Torhild Sager
Trykk: Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo

Telefon: 22 54 12 00

Telefaks: 22 54 12 01

Nettadresse: <http://www.nova.no>

Forord

I forbindelse med utarbeidelsen av stortingsmeldingen om kvalitet og innhold i barnehagen, jf. St.meld. nr. 41 (2008–2009), utlyste Kunnskapsdepartementet i september 2008 et eksternt oppdrag om barnehageansattes utdanning. Bakgrunn for utlysningen var at departementet ønsket å oppdatere funn og resultater som tidligere var framkommet ved analyse av registerdata fra Statistisk sentralbyrå om førskolelærere, rapportert i NOVA-skriftserie 4/07, og om barnehageansatte uten førskolelærerutdanning, rapportert i NOVA-notat 1/08.

I utlysningen ble det angitt sju tema som KD ønsket kunnskap om. De seks første gjaldt eksplisitt de ansatte med førskolelærerutdanning og var som følger: Alderssammensetning, Overgang fra studier til yrkesdeltakelse, Yrkestabilitet, Arbeidsmarkedet til førskolelærere, Etterutdanning, Regionale forskjeller. Det siste punktet gjaldt de ansatte som ikke hadde førskolelærerutdanning, og om disse ønsket departementet å vite mer om deres utdanning, alder og bakgrunn.

Bruk av data fra SSBs registre forutsetter at datauttaket meldes til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste som i egenskap av personvernombud avgjør om prosjektet kun er meldepliktig til eller krever særskilt konsesjon fra Datatilsynet. På bakgrunn av de data som var ønsket utlevert og den bruk som var beskrevet i meldingen, avgjorde NSD at prosjektet kun var meldepliktig. Uansett om prosjektet er meldepliktig eller konsesjonspliktig, må imidlertid det offentlige organ som er eier av de administrative registre som SSBs registerdata er hentet fra, gi sitt samtykke til bruk i prosjektet. På grunn av uklarhet om det juridiske eierforhold til ett av registrene, forelå samtykke fra siste registreier først i andre halvdel av januar 2009.

Denne forsinkelsen gjorde at vi ikke fikk fullført projektrapporten innen avtalt tid, men vi har hele tiden på kort varsel kunnet levere de tabeller og analyser som departementet har etterspurt i arbeidet med stortingsmeldingen. Når vi nå utgir en sluttrapport, har vi også i noen sammenhenger valgt å gå

utover de konkrete ønsker som oppdragsgiver har angitt, det gjelder blant annet en analyse av kjønns sammensetningen av barnehageansatte.

Det ligger store muligheter i å benytte data som finnes i Statistisk sentralbyrås rikeholdige registre. Vi vil i den forbindelse spesielt takke Torill Vangen i SSB, både for at vi nok en gang har kunnet dra nytte av hennes store kunnskaper om SSBs utdanningsregistre, hennes evne til å organisere datauttak fra dette registret, og sist, men ikke minst, hennes store hjelpsomhet og effektivitet i alle faser, fra første forespørsel til leveranse. Vi takker også Kunnskapsdepartementet for et interessant oppdrag, og i den forbindelse særlig vår kontaktperson Mette Lund.

NOVA, mai 2009

Lars Gulbrandsen

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning.....	11
2 Datagrunnlag	14
3 Hvor gamle er førskolelærere og andre barnehageansatte.....	19
4 Ut av høgskolen	25
5 Overgang fra studier til yrkesliv	29
6 Hvor jobber førskolelærerne?.....	34
7 Effekter av tilleggsutdanning	42
8 Førskolelærernes yrkesstabilitet.....	47
9 Regionale forskjeller	51
10 Menn i barnehager.....	60
11 Barnehageansatte som ikke er førskolelærere	63
12 Avsluttende kommentarer.....	65
Litteratur	67
Appendiks 1: Oversikt over variabler kopiert fra Statistisk sentralbyrås dataregistre	69

Sammendrag

Rapporten er basert på registerdata fra Statistisk sentralbyrå over alle som har fullført førskolelærerutdanning i Norge, samt over alle som, uansett utdanningsbakgrunn, var ansatt i barnehage 1. oktober 2003, 1. oktober 2005 og 1. oktober 2007.

Av 39 340 førskolelærere under 68 år, jobbet i 2007 litt over halvparten i barnehager. De som jobber i barnehager, er yngre enn de førskolelærerne som har funnet seg andre jobber. Medianalder for førskolelærere er 36 år, mot 45 år blant de som ikke lenger jobber i barnehage. Det er så få førskolelærere i høy alder som jobber i barnehage, at barnehagesektoren i de nærmeste årene ikke vil møte noe pensjoneringsproblem.

Nyutdannede førskolelærere forlater høyskolene stadig senere i livsløpet. På 70-tallet var 71 prosent under 25 år, og seks prosent over 30 år. I årene 2006 og 2007 var hver tredje nye førskolelærer under 25 år, mens samme andel var mer enn 30 år. Dette skyldes første og fremst at de unge er supplert med noe eldre studenter. Medianalder er i samme periode kun økt med to år, og til forskjell fra 1970-åra er utdanningen blitt treårig. De eldste førskolelærerne utdannes i Nordland og Finnmark.

Samtidig jobber stadig flere av de nyutdannede førskolelærerne i barnehage. Av de som tok eksamen i 1998, var 56 prosent ansatt i barnehage to år etter at de tok eksamen. Av de som tok eksamen i 2005, var hele 77 prosent ansatt i barnehage to år senere. For samtlige utdanningskull fra 1998 til og med 2004 var det dessuten en større andel som jobbet i barnehage høsten 2007 enn hva som hadde kjennetegnet kullene to år etter fullført utdanning.

Den store tilstrømningen av de nye førskolelærerne til barnehagene har ført til at en stadig økende andel jobber i barnehager: fra 44,1 prosent av alle førskolelærere i yrkesaktiv alder i 2000 til 52,6 prosent i 2007. Reform 97 førte svært mange førskolelærere fra barnehagen og inn i grunnskolen. I 2000 jobbet hver fjerde førskolelærer i grunnskolen. I 2007 var andelen redusert til

17,6 prosent. I absolutte tall var antallet førskolelærere i skolen redusert med 82 personer, mens barnehagene hadde hatt en vekst på drøyt 8700.

Førskolelærere tar i betydelig grad tilleggsutdanning. Over halvparten er registrert med tilleggsutdanning. Selv om dette i hovedsak dreier seg om det som er klassifisert som lærerutdanning eller utdanning i pedagogikk, fører likevel slik utdanning førskolelærerne bort fra barnehagen. Dette var imidlertid særlig et resultat av Reform 97. I de senere årskull av førskolelærere er det en klar økning av barnehageansatte, også blant de som har fått seg mer utdanning.

En tidligere sannhet om barnehageansatte var at assistentene utgjorde stabiliteten i den enkelte barnehage. Nå er det førskolelærerne som utgjør det mest stabile trekk, og det gjelder uansett alder.

Mangelen på førskolelærere er særlig et problem som man finner i Oslo og Akershus. Da arbeidsmarkedene for førskolelærere synes å være relativt lokale, kan lite av denne ubalansen oppveies gjennom pendling, og det er også lite sannsynlig at det vil skje gjennom flytting, ikke minst fordi de nye førskolelærerne stadig har høyere alder og dermed sannsynligvis allerede godt etablert er der de tar sin utdanning. Tall over de som fullførte sin utdanning i perioden 1995–2007, viser at Oslo og Akershus i 2007 kunne dra nytte av ca. halvparten av de som ble utdannet i Oslo i denne perioden. Dersom barnehagene i Oslo og Akershus i de nærmeste årene fortsatt i samme grad skal rekruttere nyansatte førskolelærere fra de nyutdannedes rekker, vil det neppe bli flere enn ca. 250 nye førskolelærere per år. Det vil da ta minst seks år før alle dispensasjoner i dette området er fylt med ansatte med den foreskrevne utdanning.

Målet om å øke mannsandelen blant barnehageansatte har i liten grad blitt oppfylt. Heller ikke andelen menn blant førskolelærere har økt nevneverdig. Tidligere har også mannlige førskolelærere i større grad enn kvinnelige førskolelærere forlatt i barnehagen. Det siste er i ferd med å endre seg. Blant barnehageansatte førskolelærere i perioden 2003–2007 har stabiliteten blant menn vært like høy som blant kvinner. Menn uten førskolelærerutdanning er imidlertid en langt mindre stabil arbeidskraft for barnehagene enn kvinner uten slik utdanning.

Så mye som 23 prosent av de ansatte i barnehagene har kun gjennomført obligatorisk grunnutdanning. Ellers viser det nye uttaket at det fortsatt er langt flere førskolelærere i følge barnehagens egne årsrapporter, enn i følge Statistisk sentralbyrås registre. Dette skyldes sannsynligvis en viss overrapportering av antall førskolelærere fra de enkelte barnehager.

En samlet vurdering av resultatene tilsier at førskolelærermangelen snart vil være en saga blott. Dette skyldes dels at svært få vil gå av med alderspensjon i de kommende årene, men forutsetter også at førskolelærernes økende vilje til å arbeide i barnehager ikke avtar. Men samtidig må over tid en betydelig del av dagens assistentstillinger erstattes med stillinger som krever førskolelærerutdanning. Hvis ikke vil det i store deler av landet bli overskudd av førskolelærere, selv om det fortsatt vil være mange år før dette er en realitet i Oslo og Akershus. Skal man oppfylle det tidligere kvalitetsutvalgets forslag om en høyere pedagogandel, har barnehagesektoren nå en unik mulighet til å oppnå dette, selv om man fortsatt må leve lenge med pedagogmangelen i Oslo og Akershus.

1 Innledning

Kvaliteten av tjenesteytende næringer er svært avhengig av egenskaper ved de personer som yter tjenestene. Barnehager er ikke noe unntak. Gode barnehager er avhengig av kompetansen og motivasjonen til de som jobber der. I tillegg er det ønskelig med høy grad av personalmessig stabilitet, slik at barna kan knytte bånd til stabile omsorgspersoner.

Nå står det i så måte ganske bra til i norske barnehager. I egenskap av brukere har foreldre lenge vært svært tilfreds med tilbudet, og det ved barnehagene som foreldrene har uttrykt størst tilfredshet med har vært de sider ved barnehagene som kan bokføres som personalets primæransvar (Gulbrandsen 2005). En ny brukerundersøkelse som Tns-Gallup utførte for Kunnskapsdepartementet sent i 2008, viste at dette fortsatt var tilfelle (Tns-Gallup, 2008).

Tidligere undersøkelser har også vist at i de senere år har stabiliteten til de ansatte i hver enkelt barnehage vært ganske stor (Gulbrandsen 2002, Gulbrandsen og Sundnes 2004, Winsvold og Gulbrandsen 2009). På sektor-nivå har det også, i alle fall for førskolelærenes del, vært en meget stor og økende stabilitet fram mot 2005 (Gulbrandsen 2007), egentlig en markert endring sammenliknet med den store flukten fra barnehagene som tidligere hadde kjennetegnet førskolelærere (Gulbrandsen, 2005b). Det er tidligere påvist at assistenter var den mest stabile arbeidskraft i barnehagene (Retvedt m.fl. 1999). En sammenlikning av registerdata og Kostra-data fra 2005, ga imidlertid klare indikasjoner på at de ansatte med førskolelærerutdanning i større grad forble i barnehagen enn de ansatte uten slik utdanning (Gulbrandsen, 2008). Her hadde man imidlertid kun sikre forløpsdata om de ansatte med førskolelærerutdanning. For de øvrige ansatte hadde man kun totaltall fra Kostra, og følgelig ingen data om individuelle forløp.

I en ny undersøkelse høsten 2008, gjennomført på barnehagenivå, ble det spurt om antall ansatte, om hvor mange av disse som hadde utdanning som førskolelærer, hvor mange ansatte som hadde sluttet i løpet av siste barnehageår og hvor mange av de som sluttet som hadde utdanning som

førskolelærere. Disse spørsmålene ga en svak overvekt av stabile førskolelærere, men forskjellen var ikke større enn at andelen som hadde sluttet av førskolelærere var ni prosent mot 11 prosent blant de ansatte uten slik utdanning (Winsvold og Gulbrandsen 2009). I det minste skulle dette funnet være sterkt nok til å kunne fastslå at funnet fra slutten av 1990-tallet om assistentene som den mest stabile arbeidskraft i barnehagene ikke lenger holder. Et av spørsmålene som denne rapporten vil søke å gi svar på, er om den tidligere konklusjonen kan snus helt på hodet – om det nå er blitt slik at det er førskolelærerne som utgjør barnehagesektorens mest stabile arbeidskraft?

På individnivå vil det finnes en sammenheng mellom stabilitet og alder. Noen slutter fordi de er unge, på en kort visitt på en arbeidsplass, før de utdanner seg videre eller velger en annen yrkesbane. Andre slutter fordi de er blitt så gamle at de forlater arbeidslivet for å bli pensjonister. Stabiliteten på en arbeidsplass vil derfor være avhengig av aldersfordelingen blant de ansatte. Under ellers like vilkår skulle vi forvente at stabiliteten er minst der aldersspredningen er stor, det vil si en arbeidsplass med mange unge og mange gamle arbeidstakere. Alderssammensetningen i barnehagene er derfor viktig, ikke minst fordi det indirekte er en viktig kvalitetsindikator. Dette temaet, som også eksplisitt er nevnt i oppdragsgivers anbudsinnbydelse, blir behandlet i kapittel 3.

I kapittel 4 reiser vi spørsmålet om når i livsløpet førskolelærere fullfører sin grunnutdanning. Siden 1970-tallet har nyutdannede førskolelærere vært stadig eldre. Har dette noen konsekvenser for deres senere yrkesstabilitet som førskolelærere? Dette spørsmålet tar vi opp i kapittel 5 hvor vi kontrasterer funn fra en retrospektiv undersøkelse fra 1970, med funn fra de sist tilgjengelige registerdata. Dette bringer oss videre til spørsmålet om hvor og hvordan førskolelærere, sett som humankapital, blir benyttet i dagens samfunn. Jobber de i barnehagene der de primært er utdannet for å jobbe og hvor etterspørselen etter og behovet for deres kompetanse er stor? Eller er de å finne i andre yrker, og hva slags yrker er i tilfelle dette? I kapittel 7 forfølger vi spørsmålet om human kapital. Førskolelærerne har i stort omfang styrket sin humankapital ved ta tilleggs- og videreutdanning. Har dette gitt dem økt og relevant kompetanse, og hvor viktig har slik utdanning vært for førskolelærernes videre karriere, i eller utenfor barnehagen? De spørsmålene

som reises i kapittel 6 og 7 er tidligere behandlet i Gulbrandsen (2007) på grunnlag av data fram til og med 2005. Det ble her påvist nye tendenser i retning av at førskolelærere i mindre grad enn før sluttet å jobbe i barnehage, og at nyutdannede førskolelærere langt oftere enn tidligere valgte barnehagen som arbeidsplass. Finner vi de samme tendensene når vi nå supplerer datagrunnlaget med data for to nye år?

Førskolelærere utgjør et mindretall av de ansatte i norske barnehager. Som allerede nevnt har tidligere forskning påvist at de ansatte uten førskolelærerutdanning har vært barnehagenes mest stabile arbeidskraft (Retvedt m.fl. 1999). Nyere data har gitt sterke indikasjoner på at det ikke lenger er slik. Datagrunnlaget for denne rapporten gjør det mulig å avgjøre om disse indikasjonene er holdbare. Dette er i tilfelle en ny tendens med viktige implikasjoner. For det første blir det lettere å holde pedagogandelen oppe. For det andre vil i økende grad pedagogene bli de eldste og mest erfarne blant de ansatte.

Førskolelærermangelen er et regionalt problem, først og fremst lokalisert til Oslo og Akershus og i noen grad også til Stavanger–Sandnes området. I kapittel 9 ser vi nærmere på arbeidsmarkedene for førskolelærere. Da disse i stor grad er svært lokale, kan vi ikke forvente at den regionale ubalansen kan utliknes gjennom flytting. Derfor blir den regionale utdanningskapasiteten viktig, og i neste omgang også spørsmålet om hvor sterkt de ulike utdanningsinstitusjoner utdanner førskolelærere for sine nærområder.

Rapporten avsluttes med et kapittel som behandler innslaget av menn i barnehagen, og et kapittel som ser nærmere på egenskaper ved den majoritet av ansatte som ikke er utdannet som førskolelærere.

2 Datagrunnlag

I forbindelse med et tidligere oppdrag for KD om førskolelærere og barnehageansatte ble det i 2006 og 2007 gjort to uttak av data fra Statistisk sentralbyrås personregistre. Det ene datasettet gjaldt alle som hadde utdanning som førskolelærer. Det andre datauttaket gjaldt alle barnehageansatte høsten 2005 uten slik utdanning. Disse dataene er omtalt i Gulbrandsen (2007) og Gulbrandsen (2008).

Som redegjort for i Gulbrandsen (2007), er det på grunnlag av Statistisk sentralbyrås personregistre mulig å identifisere alle som har fullført en førskolelærerutdanning fra og med 1971. Svært mange av de som hadde tatt eksamen før 1971, var på dette tidspunkt registrert med utdanning som førskolelærer, men ikke med eksamensår. Dette er 1557 personer. Vi får ikke registrert de som fullførte førskolelærerutdanning før 1971, og som også hadde fullført en annen og høyere utdanning før dette tidspunkt. Ved bruk av ulike beregninger har Gulbrandsen (2007) anslått dette frafallet til 1650 som høyeste anslag og 340 som laveste, med det siste som det mest sannsynlige. Uansett hvilket anslag om frafall som er riktig, er dette først og fremst et problem for historiske studier av førskolelærerne, og ikke noe særlig stort problem for studier av dagens førskolelærere i yrkesaktiv alder,

Den andre gruppen vi har tatt med, er de som har påbegynt, men senere avbrutt en førskolelærerutdanning. Som vist i Gulbrandsen (2008), var dette en gruppe der man muligens kunne finne noen av dem som var registrert som førskolelærere i barnehagenes årsmeldinger, men ikke i Statistisk sentralbyrås utdanningsregister. De av disse som jobber i barnehage blir identifisert med hjelp av næringskode.

Den tredje gruppen vi har tatt med, er de som høsten 2007 fortsatt var under utdanning som førskolelærer. Også deres eventuelle yrkesmessige tilknytning til barnehage blir bestemt ut fra næringskoden.

Den siste og største gruppen av barnehageansatte er de som ikke oppfyller noen av kriteriene for å havne i en av de tre forannevnte gruppene, men som er identifisert med barnehage som næringskode. Dette er barnehageansatte som verken har påbegynt eller avsluttet noen førskolelærerutdanning.

For å kunne gi svar på spørsmål om yrkesstabilitet også blant de ansatte uten førskolelærerutdanning, spørsmål som ikke kunne besvares ut fra de to forrige uttakene da vi der ikke data om individuelle forløp for alle barnehageansatte, gir det nye uttaket forløpsdata med 1. oktober 2003, 1. oktober 2005 og 1. oktober 2007 som viktige målepunkter. På disse tre tidspunktene har vi for alle i utvalget registrert utdanning, bostedskommune, arbeidskommune, arbeidsmarkedsstatus i referanseuken, forventet arbeidstid og næring. Andre variabler som dødsår, utvandningsår og innvandringsår blir fortløpende oppdatert, mens noen variabler vil være stabile i den gruppen vi her har med å gjøre som for eksempel foreldres utdanning den gang personen var 16 år. I forhold til tidligere uttak, vil ny informasjon for slike variablers vedkommende bare gjelde de nye som er kommet med siden sist, og altså være uendret for de som var med også i tidligere datauttak.

Når det gjelder beholdningen av førskolelærere, har vi i det siste uttaket fått med 41 311 personer med fullført førskolelærerutdanning til og med 1. oktober 2007. Dette er 2697 flere enn ved forrige uttak som gikk frem til 1. oktober 2005. I tabell 2.1 har vi sammenliknet de to datauttakene etter eksamensår. Veksten skyldes først og fremst de nye som ble uteksaminert i 2006 og 2007, men det har også kommet til 59 nye kandidater fra 2005 som ikke var med i det forrige uttaket. Forøvrig er det denne gang kommet med 14 nye med eksamensår i 1970 eller tidligere. Forøvrig er det stort sett fullt samsvar mellom de to uttakene med hensyn til registrert eksamensår.

Av de 41 311 førskolelærere som er kommet med i det nyeste uttaket, er fire personer «savnet» i det man ikke vet om de er utvandret, er døde eller er i live. Ellers er 594 utvandret og 613 er døde. I alt 1203 er enten utvandret eller døde. Vi sitter dermed igjen med 40 104 med fullført førskolelærerutdanning og som var bosatt i Norge 1. oktober 2007. I yrkessammenheng vil vi primært være interessert i de som er i yrkesaktiv alder, dvs. enten under 68 år eller under 70 år, som da vil utgjøre henholdsvis 39412 og 39540 personer med førskolelærerutdannelse.

På hvert av de tre tidspunktene vi har data for, er det fire ulike grupper barnehageansatte som kan skilles ut i vårt materiale. Det er for det første de som har fullført og godkjent førskolelærerutdanning. Det er dernest de som har vært innom denne utdanningen, men avbrutt utdanningen. Det er for

det tredje de som er i gang med utdanning. De resterende, og den klart største gruppen på hvert tidspunkt, er de som ikke har hatt noen berøring med førskolelærerutdanningen.

Tabell 2.1 Antall med førskolelærerutdanning fordelt etter eksamensår. Datauttak i 2006 og 2009

	2006	2009
1970 eller tidligere	1557	1571
1971	120	121
1972	170	171
1973	201	201
1974	310	310
1975	698	698
1976	863	863
1977	867	889
1978	1040	1040
1979	944	944
1980	827	831
1981	742	741
1982	787	786
1983	830	832
1984	902	902
1985	862	862
1986	839	839
1987	766	764
1988	662	664
1989	545	545
1990	588	589
1991	817	815
1992	1010	1010
1993	1078	1075
1994	1104	1106
1995	1358	1358
1996	1805	1809
1997	2065	2062
1998	2038	2036
1999	2364	2368
2000	2489	2491
2001	2079	2074
2002	1476	1478
2003	1282	1282
2004	1300	1299
2005	1229	1288
2006	-	1272
2007	-	1325
	38614	41311

Siden det her foreligger dynamiske forløpsdata, vil det være to ulike tilnæringsmåter som kan anvendes i en analyse av de barnehageansatte. Man kan enten ta utgangspunkt i sluttpunktet, 1. oktober 2007 og beskrive de barnehageansattes utdanning slik som det er gjort i tabell 2.2. Da er utgangspunktet de som var bosatt i Norge på dette tidspunkt, og siden vi i den felles databasen har med førskolelærere som ikke bare er ansatt i andre sektorer enn barnehager, men også førskolelærere som er døde eller utvandret, må de siste filtreres bort. Tabellen viser hvordan de 76 505 ansatte fordeler seg på de fire gruppene som er beskrevet foran.

Tabell 2.2 Barnehageansatte 1. oktober 2007 fordelt etter sitt forhold til førskolelærerutdannelsen.

Med fullført førskolelærerutdanning	20759	27,1 %
Med avbrutt førskolelærerutdanning	1941	2,5 %
I gang med førskolelærerutdanning	1272	1,7 %
Uten berøring med førskolelærerutdannelsen	52533	68,7 %
Totalt antall ansatte	76505	

Vi kan ikke gjøre like eksakte inndelinger av de som jobbet i barnehage i 2003 og 2005 fordi opplysningene om avbrutt eller igangværende førskolelærerutdanning refererer til 2007. Ved å bruke opplysninger om eksamensår, kan vi imidlertid få informasjon om hvor mange av de som ikke hadde førskolelærerutdanning i 2003 eller i 2005 som hadde skaffet seg slik utdanning fram til 2007. Av de 57864 ansatte i 2003, var det 938 (1,6 prosent) som ikke hadde fullført førskolelærerutdanning i 2003, men som hadde gjort det i 2007. Av de 64 664 som jobbet i barnehage i 2005, var det 434 (0,7 prosent) som ikke hadde fullført utdanning i 2005, men som hadde gjort det i løpet av 2007. Sammenlikner vi tabell 2.2 og 2.3 ser vi at andelen med førskolelærerutdanning økte litt fra 2003 til 2005, for deretter å bli redusert fram til 2007.

Tabell 2.3 Barnehageansatte i 2003 og 2005 fordelt etter om de hadde fullført førskolelærerutdanning eller om de ikke hadde det

	2003		2005	
Førskolelærerutdanning	16 642	28,4 %	18 700	29,9 %
Ikke førskolelærerutdanning	41 402	71,6 %	45 964	70,1 %
Antall:	57 864		64 664	

Mens data om alle med førskolelærerutdanning er basert på totaltelling, er data om de øvrige ansatte til en hver tid hentet fra et såkalt selvveiende utvalg der man faktisk må ha vært tilstede i Norge på et av de gitte tidspunktene for å bli med i gruppen som trekkes ut. Vi kan ta utgangspunkt i de barnehageansatte i 2003, og deretter følge denne gruppen fram til 2005 og videre til 2007. Fra utgangspunktet i oktober 2003 kan vi forenklet si at det vil kunne skje fem ulike forløp for disse fram til 1. oktober 2005. De kan for det første fortsatt jobbe i barnehage, de kan for det andre ha fått seg en annen type jobb, de kan for det tredje ikke lenger være yrkesaktive. Dersom det siste er tilfelle kan deres manglende yrkesaktivitet skyldes at de er utvandret fra Norge eller at de er avgått med døden mellom 2003 og 2005.

Når vi kommer til de barnehageansatte i 2005, vil disse også kunne rekrutteres fra en gruppe som ikke fantes i norske registre i 2003, nemlig de som har innvandret til Norge mellom 2003 og 2005. Samme betraktninger kan gjøres for tilsig og frafall av barnehageansatte fra 2005 til 2007. Tabellene 2.4 og 2.5 tallfester de ulike forløpene etter størrelsen på de grupper som dannes på hvert av tidspunktene.

Tabell 2.4 Barnehageansatte i 2003 fordelt etter hva som har skjedd med disse fram til 2005 og til 2007.

	2005		2007	
I barnehage	43168	74,6 %	39289	68,0 %
Annet yrke	7993	13,8 %	11453	19,8 %
Ikke yrkesaktiv	6531	11,3 %	6691	11,6 %
Utvandret	90	0,2 %	235	0,4 %
Død	82	0,1 %	196	0,3 %
	57864		57864	

Tabell 2.5 Barnehageansatte i 2005 etter hva som skjedde med disse fram til 2007

	2007	
I barnehage	48277	74,6 %
Annet yrke	10164	15,2 %
Ikke yrkesaktiv	5897	9,1 %
Utvandret	244	0,4 %
Død	100	0,2 %
	64664	

Vi vil ikke gå videre inn i dette materialet her, da det ville være å foregripe analysene om stabilitet som vi kommer nærmere tilbake senere, særlig i kapittel 8.

3 Hvor gamle er førskolelærere og andre barnehageansatte

Stabilitet på en arbeidsplass vil i noen grad være bestemt av alderssammensetningen av personalet. I arbeidet med å beholde og rekruttere førskolelærere til barnehagene er det derfor viktig å vite hvordan gruppen er sammensatt aldersmessig, både for de som jobber i barnehagen og for de med denne type utdanning som befinner seg i andre yrker. I henhold til oppdragsbeskrivelsen hadde KD behov for en oversikt over alderssammensetningen til de med førskolelærerutdanning som er i arbeidsfør alder. Videre ønsket departementet to tidsserier som viste alderssammensetning og eksamensår. De to siste punktene kommer vi tilbake til i senere kapitler.

Nå vil slike fordelinger endre seg svært lite på de to årene som har gått siden forrige datauttak, og fordelingene vil derfor ikke bli nevneverdig forskjellige fra de resultater som ble presentert i Gulbrandsen (2007). I tabell 3.1 har vi gjengitt noen av de fordelingene som den gang ble presentert i en stor oversiktstabell (Gulbrandsen, 2007, tabell 3.2), og samtidig presentert samme fordelinger basert på det siste datauttaket som er oppdatert fram til 1. oktober 2007. I tabell 3.1 har vi presentert to aldersfordelinger på hvert av de to tidspunktene, nemlig aldersfordelingen for alle under 68 år med fullført førskolelærerutdanning, og aldersfordelingen for alle med fullført førskolelærerutdanning som henholdsvis 1. oktober 2005 og 1. oktober 2007 var ansatt i en barnehage. I de to siste fordelingene har vi også tatt med de henholdsvis fem og 11 personene over 67 år som jobbet i barnehagene. Vi har også presentert de to siste fordelingene både prosentvis og i absolutte tall.

Ved å sammenlikne rad I og rad II i tabell 3.1 ser vi at på begge tidspunkt er førskolelærerne som jobber i barnehage yngre enn førskolelærere som ikke gjør det. I prosentpoeng er forskjellen størst blant de med denne utdanning som på begge tidspunkt var i 50-åra. Vi skal ellers merke oss at andelen førskolelærere under 30 år i barnehager er blitt redusert, mens andelen over 50 har økt. Endring av en slik fordeling vil bestemmes av hvem som kommer til, hvem som blir i gruppen og hvem som forlater gruppen.

Fordelingen viser at tilsig av nye, unge førskolelærere ikke oppveier effekten av at de som allerede er i barnehagen er blitt to år eldre. Det siste indikerer også høy grad av stabilitet.

Tabell 3.1 Aldersfordelinger for norske førskolelærere. I: Alle under 68 år med slik utdanning i prosent. II og III: Alle med slik utdanning som jobber i barnehage i prosent og absolutte tall. Alder i år ved utgangen av 2005 og 2007.

	<30	30–39	40–49	50–59	60–67	68–79	Antall
2005:							
I	15,7	37,5	27,2	17,3	2,4	-	37015
II	21,4	44,4	23,2	10,0	0,9	0,0	18671
III	4005	8287	4341	1867	166	5	18671
2007:							
I	12,4	38,4	25,1	20,7	3,2	-	39340
II	18,4	45,9	22,3	12,3	1,2	0,0	20759
III	3775	9532	4629	2556	256	11	20759

2005:

I: Alle registrert med utdanning som førskolelærer, i live, bosatt i Norge 2005 og i yrkesaktiv alder (67 år eller yngre ved utgangen av 2005). Prosent

II: Alle registrert med utdanning som førskolelærer som jobbet i barnehage 1. oktober 2005. Prosent

III: Alle registrert med utdanning som førskolelærer som jobbet i barnehage 1. oktober 2005. Absolutte tall

2007:

I: Alle registrert med utdanning som førskolelærer, i live, bosatt i Norge 2007 og i yrkesaktiv alder (67 år eller yngre ved utgangen av 2007). Prosent

II: Alle registrert med utdanning som førskolelærer som jobbet i barnehage 1. oktober 2007. Prosent

III: Alle registrert med utdanning som førskolelærer som jobbet i barnehage 1. oktober 2007. Absolutte tall

En annen måte å vise aldersfordelingene på, er å beskrive disse ved hjelp av bestemte målepunkter i en ordnet fordeling. En måte er for eksempel å bruke grenseverdier for deciler. Når man deler en ordnet fordeling i deciler, deler man den i ti like store grupper. Øvre grenseverdi for 1. decil viser oss for eksempel hvilken alder som skiller de 10 prosent yngste fra alle de som er eldre, mens øvre grenseverdi for 9. decil viser oss hvilken aldersgrense som skiller ut de 10 prosent eldste i en gruppe. Midten i en slik fordeling, øvre grenseverdi for 5. decil, også kalt medianverdien i fordelingen, viser hvilken alder som deler en ordnet fordeling i to like store grupper. Som vi ser av første rad i tabell 3.2, var medianverdien for de ansatte med førskolelærerutdanning i 2007 så pass lav som 36 år, mens bare 10 prosent var 51 år eller eldre. Førskolelærerne i norske barnehager er fortsatt relativt unge mennesker.

I tabell 3.2 har vi vist alderfordelingene, først for barnehageansatte med fullført førskolelærerutdanning, dernest for førskolelærerutdannede i andre yrker og til sist aldersfordelingen for førskolelærere som ikke er yrkesaktive. For å kontrollere for effekten av alder, det vil si i praksis å fjerne effekten av alderspensjonering fra fordelingene, har vi bare tatt med de som er under 68 år i alle tre gruppene.

Tabell 3.2 Alderfordeling (i aldergruppen under 68 ved utgangen av 2007) for alle med fullført førskolelærerutdanning fordelt etter om de var ansatt i barnehage (I), i andre yrker (II) og sektorer eller ikke var yrkesaktive (III). Tallene i fordelingene viser hvilken alder som utgjør øvre grenseverdi for de ni laveste decilene i hver fordeling.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	N:
I	27	30	32	34	36	38	42	46	51	(20748)
II	32	35	38	42	45	48	51	53	56	(15332)
III	30	33	36	39	43	48	52	56	62	(3260)

Vi ser at førskolelærerne som jobber andre steder enn i barnehagene (gruppe II) er klart eldre enn de som i 2007 fortsatt jobbet i barnehage. Medianalderen i den siste av disse to gruppene er ni år lavere enn i den første. Dette er selvfølgelig et resultat av hva som har skjedd tidligere, ikke minst av den sterke overgang fra barnehage til skole i forbindelse med Reform 97 (se også Gulbrandsen, 2007). Aldersfordelingen blant de som ikke er yrkesaktive likner mest på aldersfordelingen til de som jobber i andre yrker, men spredningen er større. Dette er nok en følge både av barnefødsler og videreutdanning blant de yngre. Blant de eldre er det ikke bare et resultat av tidlig alderspensjonering eller uførepensjonering. Det er nok også en følge av den sterke overgang til husmoryrket og lite retur til arbeidslivet blant de som utdannet seg på 1960- og 1970-tallet (Gulbrandsen, 2007). Dette førte sannsynligvis til en manglende integrering i arbeidslivet som vi fortsatt ser spor av blant de eldste førskolelærerne.

I tabell 3.3 sammenlikner vi på to tidspunkt aldersfordelingen for de barnehageansatte med (i tabellen forkortet til FS) og uten førskolelærerutdanning (i tabellen forkortet til A). Igjen viser vi fordelingene ved hjelp av grenseverdiene for decilene. Tabellen viser, som tabell 3,1, at medianalderen til førskolelærerne som jobber i barnehagene er blitt høyere i løpet av

perioden fra 2003 til 2007, noe som er et uttrykk for ganske høy grad av stabilitet. Samtidig viser tabellen at medianalder blant de øvrige ansatte ikke er blitt høyere, et tegn på at denne gruppen i mindre grad utgjør en stabil arbeidskraft i barnehagene. Samtidig er aldersspredningen større blant de ansatte uten førskolelærerutdanning. Dette er forenelig med en hypotese om at stabiliteten her er avhengig av alder. Det er sannsynligvis mange unge med liten stabilitet, og samtidig ganske stor stabilitet blant middelaldrende og eldre ansatte.

Tabell 3.3 Alderfordelingen i 2003 og 2007 blant barnehageansatte med førskolelærerutdanning (FS) og uten slik utdanning (A). Øvre grenseverdier for deciler

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	N:
FS 03	26	28	30	32	34	36	40	44	48	(16460)
FS 07	27	30	32	34	36	38	42	46	51	(20748)
A 03	22	26	30	34	37	41	45	49	55	(41122)
A 07	22	25	29	33	37	41	45	50	55	(55525)

Vi skal avslutningsvis trekke fram noen funn som antyder grad av stabilitet. Vi skal nå kun se på eldre arbeidstakere i den hensikt å belyse pensjoneringsatferd blant barnehageansatte med og uten førskolelærerutdanning. Vi viser først i tabell 3.4 antall ansatte førskolelærere i aldersgruppen 62 til 67, på de to tidspunktene 2003 og 2007. I tillegg var det høsten 2005 og høsten 2007 henholdsvis fem og elleve yrkesaktive barnehageansatte førskolelærere mellom 68 og 79 år (se tabell 3.1), men disse velger vi å se bort fra i denne sammenheng.

Tabell 3.4 Antall førskolelærere mellom 62 og 67 år som jobbet i barnehage 1. oktober 2003 og 1. oktober 2007.

	62 år	63 år	64 år	65 år	66 år	67 år
2003	15	13	9	10	3	4
2007	41	26	18	12	8	7

Tabellen viser en vekst av antallet i den aldersgruppen der det er mulig å ta ut avtalefestet pensjon, fra 54 ansatte i 2003 til 112 ansatte i 2007. Men dette er uansett svært små tall. Med hensyn til problemet med å skaffe nok førskolelærere, betyr altså alderspensjonering nærmest ingen ting i den forbindelse. Selv om alle som i 2007 var mellom 62 og 67 år hadde valgt å pensjonere seg på dagen, hva de selvsagt ikke gjør, ville likevel disse 112

arbeidstakere kun utgjøre i underkant av 10 prosent av de nye førskolelærerne som ble uteksaminert i 2007.

Men hva med de eldre ansatte uten førskolelærerutdanning, som oftest finnes i assistentstillinger? Er tilbøyeligheten til å pensjonere seg større eller mindre i denne gruppen enn blant førskolelærerne? Tabell 3.5 viser antallet ansatte mellom 62 og 67 år uten førskolelærerutdanning i 2003 og 2007. Som vi ser er det langt flere eldre ansatte i denne gruppen, og gruppen økte fra 772 ansatte i 2003 til 1289 ansatte i 2007.

Tabell 3.5 Antall ansatte i barnehager mellom 62 og 67 år uten førskolelærerutdanning 1. oktober 2003 og 1. oktober 2007.

	62 år	63 år	64 år	65 år	66 år	67 år
2003	204	156	138	106	94	74
2007	355	299	216	196	124	99

Et interessant poeng i denne sammenheng er forholdstallet mellom førskolelærer og ansatte uten slik utdanning blant de eldste arbeidstakerne. Blant de eldste er de uten eller med lavere utdanning langt sterkere overrepresentert enn i barnehagesektoren som helhet. I 2003 utgjorde førskolelærerne kun sju prosent av de ansatte mellom 62 og 67 år. Andelen steg litt fram mot 2007, men var fortsatt ikke høyere enn 8,7 prosent. Dette sier litt om sjansen for at en pedagogisk leder vil jobbe sammen med en eldre, og sannsynligvis ofte mer erfaren, assistent.

Når man lager pensjoneringsprognoser er det bare fortida som er sikker. Prognosene må bygge på antagelser på hva som vil kunne skje, ofte basert på hva som nylig har skjedd. De forutsetninger som vi vil bygge på når vi lager slike prognoser for de med og uten førskolelærerutdannelse, er at de som vil være mellom 62 og 67 år i 2011, vil trekke seg tilbake fra arbeidslivet (jobb i barnehage) i samme utstrekning som de som var mellom 62 og 67 i 2007 hadde trukket seg tilbake i de foregående årene, i tidsrommet 2003 til 2007.

I tabell 3.6 har vi gjort en prognose over hvor mange førskolelærere mellom 62 og 67 år som vil være ansatt i barnehage høsten 2011. Vi regner først ut «overlevelsesrater» som barnehageansatt på de ulike alderstrinn fra 2003 til 2007. Denne raten er, som vi ser, nesten 80 prosent blant de som er 62 eller 63 år, og er samtidig over 50 prosent blant de som er mellom 64 og 67 år. Alt i alt er tendensen til å stå lenge i arbeid meget stor blant det fåtall

av førskolelærere som har valgt å bli i barnehagen fram mot pensjonsalder. Dersom denne tendensen fortsetter, vil det være ca. 265 førskolelærere mellom 62 og 67 år i barnehagene høsten 2011. Selv dette vil ikke skape noe stort pensjoneringsproblem. Gruppen, som utgjør seks årskull av førskolelærere, utgjør samtidig bare 10 prosent av to års samlet kandidatproduksjon.

Tabell 3.6 Prognose for antall barnehageansatte mellom 62 og 67 år med førskolelærerutdanning i 2011.

Alder 2003	58	59	60	61	62	63
I barnehage 2003	52	37	32	22	15	13
Alder i 2007	62	63	64	65	66	67
I barnehage 2007	41	28	18	12	8	7
Overlevelsesrate som barnehageansatt	79 %	76 %	56 %	55 %	53 %	54 %
Alder i 2007	58	59	60	61	62	63
I barnehage 2007	99	93	84	58	41	28
Alder i 2011	62	63	64	65	66	67
Antall i barnehage i 2011 gitt samme overlevelsesrate som i 2003–2007	78	71	47	32	22	15

I tabell 3.7 har vi gjort tilsvarende prognoser for ansatte uten førskolelærerutdanning. Vi skal merke oss at disse i vel så stor grad som førskolelærerne blir stående i arbeid. Fra 2007 til 2011 antar vi at antall ansatte i pensjoneringsnær alder uten førskolelærerutdanning vil øke fra 1289 til ca. 2250 personer. Relativt sett vil antallet førskolelærere øke mer, slik at andelen ansatte førskolelærere mellom 62 og 67 år vil øke til 10,6 prosent i 2011. Fortsatt vil det være slik at det blant dem vi kan kalle «godt voksne» ansatte går én førskolelærer på ni andre ansatte.

Tabell 3.7 Prognose for antall barnehageansatte mellom 62 og 67 år uten førskolelærerutdanning i 2011.

Alder 2003	58	59	60	61	62	63
I barnehage 2003	452	420	333	291	204	156
Alder i 2007	62	63	64	65	66	67
I barnehage 2007	357	299	216	196	127	99
Overlevelsesrate som barnehageansatt	79 %	71 %	65 %	67 %	62 %	63 %
Alder i 2007	58	59	60	61	62	63
I barnehage 2007	717	679	594	598	357	299
Alder i 2011	62	63	64	65	66	67
Antall i barnehage i 2011 gitt samme overlevelsesrate som i 2003–2007	566	482	386	401	221	188

4 Ut av høgskolen

I Gulbrandsen (2007:29) ble det påvist at førskolelærere stadig avsluttet sin utdanning senere i livsløpet. I tabell 4.1 har vi oppdatert den tidligere analysen fram til og med 2005 med de nye førskolelærerne som har avsluttet sin utdanning de to siste årene, i 2006 og 2007. Sett i forhold til de uteksaminerte fra perioden 2000–2005, har de senere førskolelærerne, fra 2006 og 2007, enda litt høyere alder. I perioden 2000–2005 hadde 27,4 prosent av de nye førskolelærerne passert 30 år i eksamensåret, i perioden 2006–2007 var det 33,2 prosent som var så gamle.

Tabell 4.1 Fordeling av nye førskolelæreres alder ved avsluttet utdanning etter eksamensår. Prosent.

	1971–1979	1980–1989	1990–1999	2000–2005	2006–2007
Under 25 år	71,4	50,9	37,8	37,4	33,7
25–29 år	22,2	38,4	39,2	35,2	34,2
30–34 år	3,3	6,1	9,3	11,6	12,2
35–39 år	1,1	2,5	6,4	6,9	9,5
40 år eller mer	1,9	2,1	7,1	8,9	11,5
Antall:	(5237)	(7766)	(14228)	(9912)	(2597)

I så måte er førskolelærerstudenter ikke atypiske sett i forhold til studentmassen som helhet. Hver tredje norsk student er nå over 30 år (Bergens Tidende 5. april 2009). Vi får ytterligere informasjon dersom vi presenterer aldersfordelingene for nye kandidater ved hjelp av faste markeringspunkter i fordelingene, som deciler og kvartiler.

Tabell 4.2 Aldersfordeling for nye førskolelærere etter eksamensår. Øvre grenseverdier for deciler og kvartiler.

	1. decil	1. kvartil	Median	3. kvartil	9. decil	Antall:
1971–1979	22	23	23	25	27	5237
1980–1989	23	23	24	26	30	7766
1990–1999	23	24	25	29	37	14228
2000–2005	23	24	26	30	39	9912
2006–2007	23	23	25	32	39	2597

Tabell 4.2 viser at det ikke er slik at studentene jevnt over er blitt eldre, men at en gruppe eldre studenter har kommet i tillegg til den aldersgruppen som var dominerende tidligere. På 1970-tallet var den aldersmessige spredning liten. Man fant 80 prosent av de nyuteksaminerte innenfor et aldersspenn på fem år (forskjellen mellom øvre grenseverdi for første og niende decil). I de to siste kullene, fra 2006 og 2007, er tilsvarende aldersspenn økt til 16 år. Men den yngste halvparten har ikke blitt nevneverdig eldre. Medianalder er bare to år høyere i den siste enn i den første av de to nevnte periodene. Det er de eldste som er blitt eldre. Den aldersgrensen som skiller ut den eldste fjerdeparten har økt med sju år, og den aldersgrensen som skiller ut den eldste tiendeparten har økt med hele 12 år.

Mangelen på førskolelærere er geografisk bestemt. I følge foreløpige Kostra-tall for 2008 er 1687 (48,4 prosent) av i alt 3484 dispensasjoner fra kravet om førskolelærerutdanning å finne i barnehager i Oslo og Akershus. Andre kommuner med flere enn 50 dispensasjoner er Stavanger med 120, Sandnes med 103 og Drammen med 56, mens Ålesund har 48. Relativt færrest dispensasjoner sett i forhold til kommunestørrelse finner vi i Bergen med 40 og særlig i Trondheim der det bare var registrert 12 dispensasjoner ved utgangen av 2008. Den sterke utbyggingen i Oslo og Akershus dekker en økende etterspørsel etter barnehageplasser som igjen har sin bakgrunn i den sterke tilflyttingen til dette området av ungdom som aldersmessig er svært like de nye førskolelærerne på 1970-tallet. Ettersom innslaget av yngre, og antatt mer mobile, nye førskolelærere blir redusert, reduseres også muligheter til å kunne dekke den regionale ubalanse gjennom å utdanne nye førskolelærere på landsbasis. En ny førskolelærer over 30 år, etablert med hus og barn utenfor Oslo-området, flytter neppe til Oslo-området for å dekke mangelen på førskolelærere der.

Tabell 4.3 viser aldersfordelingen for alle som er blitt ferdig utdannet som førskolelærer i tidsrommet 2000–2007, avhengig av i hvilket fylke de tok utdanningen. Hovedinntrykket er at aldersfordelingen er nokså lik, men det er også noen forskjeller som bør kommenteres. Medianalderen er høyest blant de som utdannet seg i Finnmark, fulgt av Nordland og Oslo. Den alder som skiller ut eldste fjerdepart er klart høyest i Finnmark og Nordland. Den

er lavest, (seks år lavere) i Aust Agder, Sogn og Fjordane og Sør Trøndelag. For seks av fylkene er grenseverdien for niende decil på minst 40 år.

Tabell 4.3 Aldersfordeling for førskolelærere utdannet i tidsrommet 2000 – 2007 etter hvilket fylke de tok sin utdanning.

	1. decil	1. kvartil	Median	3. kvartil	9. decil	Antall:
Østfold	22	23	25	32	39	651
Oslo	23	24	27	32	41	1718
Hedmark	23	24	25	29	37	990
Vestfold	22	24	26	32	41	974
Telemark	23	24	26	33	40	812
Vest Agder	22	23	25	28	36	968
Rogaland	23	23	25	30	38	886
Hordaland	23	23	25	29	37	1825
Sogn og Fjordane	23	23	24	28	38	382
Møre og Romsdal	22	24	26	31	40	471
Sør Trøndelag	23	23	25	28	36	1229
Nord Trøndelag	22	23	25	29	36	382
Nordland	23	24	28	36	41	622
Troms	23	24	26	32	39	433
Finnmark	23	25	29	36	40	322
Alle	23	24	26	31	39	12509

Det er tidligere påvist at økt alder ved eksamen reduserte sannsynligheten for å jobbe i barnehagen på to gitte tidspunkt, nærmere bestemt i 2000 og 2005 (Gulbrandsen 2007:31). Det er ikke selvsagt at man skulle finne en slik sammenheng. Den økte alder ved studieslutt kunne ha vært et uttrykk for at flere personer som har jobbet som assistenter har utdannet seg videre til førskolelærere, enten på heltid eller som deltidsstudent. I Gulbrandsen (2007:31) ble det også påvist at den negative effekten av alder ved eksamens-tidspunktet på sannsynligheten til å jobbe i barnehage i 2005, var minst blant de som hadde utdannet seg mellom 2000 og 2005.

De nye data fra 2007 viser at det fortsatt er slik at jo eldre en person var da vedkommende var ferdig utdannet førskolelærer, jo mindre er sannsynligheten for at vedkommende høsten 2007 jobbet i en barnehage (tabell 4.4). Men vi skal merke oss at dette første og fremst gjelder de som utdannet seg i perioden 1997 til 2002. Blant de som har utdannet seg senere, er sammenhengene meget svak. Uansett alder ved eksamen er det en lavere andel av

førskolelærerne som høsten 2007 jobbet i barnehage blant de som utdannet seg mellom 1997 og 2002 enn blant de som ble utdannet som førskolelærere på et senere tidspunkt. Forskjellen er også størst blant de som tok utdanning noe senere i livsløpet.

Tabell 4.4 Førskolelærere uteksaminert i perioden 1997 til 2007. Andel som jobbet i barnehage i 2007 avhengig av alder ved avsluttet utdanning.

	Under 25	25–30	Over 30
1997–2002	67,4 (4407)	63,8 (5242)	52,4 (2504)
2003–2007	79,7 % (2438)	74,2 % (1995)	74,8 (2033)

5 Overgang fra studier til yrkesliv

På 1960- og 1970-tallet var det et stort frafall av nyuteksaminerte førskolelærere. De forsvant imidlertid ikke til andre yrker, men ble hjemmearbeidende i et nyetablert hjem der omsorg for en yrkesaktiv mann og små barn var vesentlige gjøremål. For å sette det på spissen kan vi si at for halvparten av førskolelærerne ble utdannelsen en avansert form for husmorskole, og for å bli tatt opp på utdannelsen ble det også stilt krav om på forhånd å ha gjennomført nettopp husmorskole. Lisa Holt (1972) gjennomførte i 1970 en retrospektiv yrkeshistorieundersøkelse av førskolelærere utdannet mellom 1953 og 1967. Vi har presentert noen resultater fra denne undersøkelsen i tabell 5.1. Allerede tre til fem år etter eksamen hadde nesten halvparten forlatt barnehagen, først og fremst til fordel for husmoryrket. Noen særlig tilbakekomst til yrket etter at den mest intensive barneomsorgsperioden var over, var heller ikke tilfelle på det tidspunkt.

Tabell 5.1 Førskolelæreres yrkesaktivitet etter hvor lang tid som hadde gått siden de avla eksamen 1970 og 2007. Kilde: 1970 – Lisa Holt (1972), 2007 Statistisk sentralbyrå – Registerdata.

1970	3–5 år	6–10 år	11–14 år	15–17 år	
Jobber i barnehage	49 %	31 %	38 %	37 %	
Annet yrke	9 %	15 %	17 %	22 %	
Husmor	42 %	54 %	45 %	41 %	
Antall:	(126)	(183)	(128)	(105)	
2007	3–5 år	6–10 år	11–14 år	15–17 år	Mer enn 17 år*
Jobber i barnehage	75,0 %	62,0 %	50,9 %	49,4 %	32,0 %
Annet yrke	18,6 %	30,6 %	40,5 %	42,1 %	57,8 %
Ikke yrkesaktiv	6,4 %	7,4 %	8,7 %	8,5 %	10,2 %
Antall:	(4022)	(10923)	(5248)	(2363)	(12 948)

*) Fordelingen er beregnet på grunnlag av førskolelærere som i 2007 var under 68 år

I 2007 var bildet drastisk endret. Fortsatt er det slik at andelen som jobber i barnehage avtar jo lenger tid som er gått siden eksamen, men dette er først og fremst et uttrykk for hva som har skjedd i tidligere år. Ser vi på de som nylig har tatt eksamen, så jobbet høsten 2007 tre av fire i barnehagen. Den

framtidige situasjon med hensyn til førskolelærerinnslaget i barnehager vil være bestemt av hva som vil skje, og det kan vi selvsagt ikke vite noe om. Men vi vet i det minste hva som har skjedd i de siste årene. I tabell 5.2 har vi i tabellens første rad vist andel av førskolelærerne som jobbet i barnehage to år etter at de hadde avsluttet eksamen. Denne andelen var 55,9 prosent i 2000 og økte jevnt til 77 prosent i 2007. Tabellens andre og tredje linje viser andel som jobbet i barnehage i henholdsvis 2005 og 2007. For alle kullene fra 1998-kullet og fram til 2003-kullet, er det en høyere andel som jobbet i barnehage i 2005 enn to år etter eksamen. Med ett eneste unntak er også andelen høyere i 2007 enn i 2005. Det eneste unntak er 1999-kullet der andelen som jobbet i barnehage var 0,7 prosentpoeng lavere i 2007 enn den hadde vært i 2005. De to tallene i parentes bryter med tendensen i tabellen. 2004-kullet har høsten 2005 kun vært yrkesaktive i ett år, mens 2005-kullet måles i eksamensåret. Det kan synes slik at noen bruker litt tid på å områ seg, slik at andelen som jobber i barnehage i eksamensåret er betydelige lavere enn andelen som jobber i barnehage to år etter eksamen.

Tabell 5.2 Andel førskolelærere som jobbet i barnehage to år etter eksamen og andelen førskolelærere som jobbet i barnehage i 2005 og i 2007 etter eksamensår (1998–2003)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Etter to år	55,9 %	59,6 %	60,6 %	66,7 %	70,0 %	72,6 %	76,4 %	77,0 %
I 2005	57,8 %	60,8 %	66,3 %	68,4 %	70,1 %	72,6 %	(71,5 %)	(62,5 %)
I 2007	58,5 %	60,1 %	66,7 %	69,7 %	72,3 %	76,2 %	76,7 %	77,0 %
N:*	(2011)	(2346)	(2467)	(2059)	(1464)	(1271)	(1287)	(1277)

* Vi presenterer basistall for 2007-uttaket.

I de tre følgende tabeller trekker vi inn et større tidsspenn ved å se på hvordan førskolelærerne fordeler seg med hensyn til det å jobbe i barnehage på tre tidspunkt, i 2000, i 2005 og 2007. Vi ser hvordan arbeid i barnehagene på disse tidspunktene er fordelt etter eksamenstidspunkt og alder på det tidspunkt utdanningen ble fullført. De to første tabellene er tidligere publisert i Gulbrandsen (2007). Den siste av tabellene er basert på det nyeste datauttaket som beskriver situasjonen høsten 2007. Tabell 5.3 og 5.4 er basert på de samme personer, nemlig de som var i yrkesaktiv alder i 2005 og bosatt i Norge på samme tidspunkt. Tabell 5.5 viser de som var i yrkesaktiv alder i 2007 og bosatt i Norge på dette tidspunkt. Sett som tidstverrsnitt er

det altså tabell 5.4 og tabell 5.5 (unntatt nederste rad) som direkte lar seg sammenlikne. Ved å sammenlikne tabell 5.3 og tabell 5.4 kan vi beskrive nettoendring mellom 2000 og 2005.

Tabell 5.3 Andel som jobbet i barnehage i 2000 etter eksamensår og alder i eksamensåret (bare de som er under 68 år i 2005 og bosatt i Norge er med i tabellen).

	Under 25 år	25–29 år	30–34 år	35 år el mer
1971–79	28,3 (3617)	24,0 (1114)	11,5 (165)	24,5 (53)
1980–89	41,2 (3868)	35,4 (2909)	27,0 (448)	26,9 (297)
1990–99	58,1 (5326)	55,8 (5537)	49,9 (1310)	47,0 (1892)
2000–2005	17,7 (3648)	28,3 (3444)	29,0 (1137)	33,7 (1552)

Tabell 5.4 Andel som jobber i barnehage i 2005 etter eksamensår og alder i eksamensåret (bare de som er under 68 år i 2005 og bosatt i Norge er med i tabellen).

	Under 25 år	25–29 år	30–34 år	35 år el mer
1971–79	28,1 (3617)	24,2 (1114)	17,0 (165)	15,1 (53)
1980–89	41,3 (3868)	36,5 (2909)	28,3 (448)	20,9 (297)
1990–99	58,2 (5326)	56,2 (5537)	46,4 (1310)	44,6 (1892)
2000–2005	70,0 (3648)	69,4 (3444)	66,4 (1137)	64,2 (1552)

Tabell 5.5 Andel som jobber i barnehage i 2007 etter eksamensår og alder i eksamensåret (bare de som er under 68 år i 2007 og bosatt i Norge er med i tabellen).

	Under 25 år	25–29 år	30–34 år	35 år el mer
1971–79	27,5 (3587)	23,5 (1118)	15,2 (164)	10,3 (39)
1980–89	40,9 (3844)	35,6 (2880)	27,5 (444)	21,1 (270)
1990–99	57,2 (5309)	55,8 (5518)	46,4 (1299)	43,3 (1882)
2000–2005	76,2 (3670)	71,6 (3445)	68,7 (1147)	65,8 (1563)
2006–2007	79,1 (1059)	75,2 (717)	80,9 (239)	76,3 (490)

Dersom vi sammenlikner tabell 5.3 og tabell 5.4, må vi se bort fra de som har tatt eksamen mellom 2000 og 2005, rett og slett fordi de fleste av disse enten var under utdanning eller ennå ikke hadde påbegynt utdanning i 2000. Blant de som var over 20 år i 2000 er det likevel så mye som ca. 30 prosent som jobbet i barnehage i 2000. Nå ble riktignok tidenes største førskolelærerkull utdannet i 2000, men skulle innslaget av barnehageansatte blant nyuteksaminerte i 2000 «fylle opp» tabell 5.3, måtte 74 prosent av disse ha begynt å jobbe i barnehage umiddelbart etter eksamen. Som vist i tabell 5.2 var denne andelen etter to år ikke nådd høyere enn 60,6 prosent. Dette antyder at det blant de nyuteksaminerte har vært et betydelig innslag av mennesker som allerede jobbet i barnehage, eller som hadde gjort det like før de påbegynte utdannelsen som førskolelærer.

Blant de som tok eksamen før 2000, er det bare for fire av de 12 cellene i tabellen at andelen som jobbet i barnehage er lavere i 2005 enn i 2000. Dette gjelder de som tok eksamen på 1990-tallet og som gjorde dette mens de var i første halvdel av 30-åra. Her har barnehagene hatt en tilbakegang på 3,5 prosent poeng, og «mistet» 46 førskolelærere. Og det gjelder også de som tok eksamen i en alder av 35 år eller eldre. Her er andelen som jobber i barnehage mindre, uansett når utdanningen ble fullført. Men heller ikke her er «tapet» større enn 70 førskolelærere totalt sett. I de andre cellene i tabellen er andelen i 2005 høyere enn i 2000, noe som altså viser en netto tilvekst av førskolelærere ansatt i barnehage.

Dersom vi sammenlikner situasjonen i 2005 og 2007, men nå som tidstverrsnitt, ser vi at blant de som tok eksamen i forrige århundre, så har det, med ett eneste unntak, vært et lite frafall mellom 2005 og 2007. Unntaket er de som tok eksamen i godt voksen alder en gang på 1980-tallet, der andelen er 0,2 prosentpoeng høyere i 2007 enn i 2005. Det er imidlertid gjennomgående en svært beskjeden nedgang, og dersom vi sammenlikner basistallene, er det lille førskolelærertapet som barnehagene har, i alle fall i absolutte tall mer et resultat av at førskolelærere enten dør, flytter ut av landet eller når pensjonsalder, enn av at førskolelærere i yrkesaktiv alder slutter å jobbe i barnehage.

Blant de som tok eksamen mellom 2000 og 2005, har det imidlertid, uansett alder ved avsluttet utdanning, mellom 2005 og 2007 vært en økning

av andel som jobber i barnehage. Økningen har vært størst blant de som avsluttet utdanningen i ung alder. Det er også et annet interessant mønster som framkommer i tabell 5.5. Uansett alder ved avsluttet eksamen er det en større andel som jobber i barnehage i 2007 enn i 2005. Men her er forskjellen størst blant de som tok eksamen etter at de hadde fylt 30 år.

6 Hvor jobber førskolelærerne?

Mangelen på førskolelærere har både ført til økt oppmerksomhet om førskolelærere i andre yrker, og til oppmerksomhet om spørsmålet om det er mulig å få noen av dem tilbake til barnehagen. På grunn av stort frafall, før 1980 først og fremst til husmoryrket og senere til andre yrker, har det tidligere vært slik at det har vært flere førskolelærere utenfor enn i barnehagene. Slik er det ikke lenger. Som vist i tabell 6.1 jobbet i 2005 for første gang mer enn halvparten av alle i yrkesaktiv alder med førskolelærerutdanning i barnehage. Bare fem år før hadde tilsvarende andel vært seks prosentpoeng lavere. Mellom 2005 og 2007 økte andelen i barnehager ytterligere, til 52,7 prosent.

Førskolelærernes nest største arbeidsplass har vært grunnskolen, som en direkte følge av Reform 97 som førte mange førskolelærere over i skolen. I 2000 jobbet hver fjerde førskolelærer i grunnskolen. Andelen har deretter falt, og var i 2007 helt nede i 17,6 prosent. I den sterke ekspansjonsperioden i norsk barnehagesektor har altså førskolelærerne i stadig større grad funnet sitt virke i barnehagene, i den type arbeid de primært er utdannet for. Endringen kommer enda sterkere fram dersom vi ser på de absolutte tallene. Fra 2000 til 2007 fikk barnehagene et tilsig på 8713 flere førskolelærere. I grunnskolen ble det i samme tidsrom 82 færre ansatte med førskolelærerutdanning.

Tabell 6.1 Førskolelærere i yrkesaktiv alder (under 68 år på hvert tidspunkt), fordelt etter arbeidssted 2000–2007. Prosent.

	2000	2003	2005	2007
I barnehage	44,1	47,5	50,4	52,7
I grunnskole	25,6	21,8	19,4	17,6
I andre yrker	22,6	21,0	21,1	21,3
Ikke yrkesaktive	7,7	9,8	9,0	8,3
Antall	27363	34467	37012	39340

Tabell 6.2 viser hvordan de som har førskolelærerutdanning fordeler seg på de tre yrkesområdene, barnehage, grunnskole og andre yrker i henholdsvis

2003, 2005 og 2007, avhengig av alder. Poenget med tabellen er å vise hvor store andeler det er som holder fast ved hvert yrkesområde. Vi ser for eksempel på de som var mellom 20 og 24 år i 2003 og som da allerede hadde avlagt eksamen på dette tidspunkt, og følger denne gruppen til 2005 da de er to år eldre og til 2007 da de er blitt ytterligere to år eldre (mellom 24 og 28 år). For hvert tidspunkt viser vi andel som jobber i barnehage, andel som jobber med grunnskoleundervisning og andel i andre yrker. De som er døde eller har utvandret mellom 2003 og 2007 er holdt utenfor i tabellen.

Tabell 6.2 Andel som jobber i henholdsvis barnehage, grunnskole eller i andre yrker etter alder i 2003. Prosent. Basis: Bosatte i 2007 som har tatt førskolelærer-eksamen i 2003 eller tidligere.

	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59	60–64	65–67
<i>I barnehage</i>										
2003	58,6	64,4	57,1	51,8	41,4	35,5	26,6	26,7	19,6	9,0
2005	73,0	67,2	59,0	52,6	42,0	35,8	26,8	27,3	15,5	5,1
2007	78,7	68,1	58,7	51,7	40,9	35,0	26,4	25,5	10,5	3,4
<i>I grunnskole</i>										
2003	4,9	12,4	17,6	21,9	29,5	29,9	29,6	23,7	21,1	7,9
2005	4,1	10,1	16,1	20,6	28,6	29,6	29,1	22,0	15,7	3,4
2007	3,8	9,5	15,5	20,5	28,3	28,6	27,8	17,9	8,5	2,2
<i>I andre yrker</i>										
2003	28,1	14,5	15,3	16,6	21,0	27,1	34,0	35,2	26,4	19,7
2005	15,5	14,2	16,1	17,8	21,7	27,3	34,0	33,1	20,0	11,8
2007	12,1	14,9	18,6	20,3	24,4	28,9	34,9	33,3	18,5	14,0
N:	(1040)	(6203)	(7318)	(4654)	(4677)	(5435)	(3323)	(1180)	(459)	(178)

Når man leser en slik tabell horisontalt sier den noe om hva som har skjedd med førskolelærerprofesjonen over tid. Den sterkt fallende tendens med økende alder til at førskolelærere jobber i barnehage, er uttrykk for hva som har skjedd med førskolelærere over et langt tidsrom, nemlig den såkalte flukten fra barnehagene. Lest vertikalt viser tabellen hva som har skjedd med de ulike femårskull av førskolelærere mellom 2003 og 2007.

Blant alle førskolelærere som var under 40 år i 2003, jobbet over halvparten i barnehagen. Med unntak av de aller yngste, falt andelen klart med økende alder. Samtidig har andelen som jobbet i barnehage i disse femårskullene økt fra 2003 til 2005, og for de to yngste kullene også videre fram til

2007. For de som var mellom 30 og 39 år i 2003 har det kun vært en helt ubetydelig nedgang i andelen barnehageansatte fram til 2007.

For de eldre førskolelærerne, de som i 2003 var mellom 40 og 59 år, har andelen i barnehagen holdt seg svært stabil fram til 2007. I alle fem årskull var det en svak økning fra 2003 til 2005, etterfulgt av en svak nedgang fra 2005 til 2007. For de førskolelærerne som i 2003 var mellom 60 og 67 år har det naturlig nok vært en sterk nedgang grunnet overgang til alderspensjon. Men siden så mange førskolelærere i disse alderskullene allerede for lengst hadde forlatt barnehagen, har denne nedgangen helt minimal betydning for bestanden av førskolelærere i barnehagene.

I motsetning til førskolelærere i barnehagen, øker andelen som jobber i skole helt fram til det femårskullet som var i siste halvdel av 40-åra i 2003. For alle femårskullene er det fra 2003 til 2007 en svak nedgang i andelen ansatt i grunnskole.

Andelen ansatt i andre yrker er størst blant de som i 2003 var i 50-åra, og i disse aldersgruppene er det flere i andre yrker enn i henholdsvis barnehage og i skole. Det kan også se ut som om de utenfor barnehage og skole i mindre grad forsvinner helt ut av arbeidslivet nær eller etter pensjonsalder. Med unntak av de aller yngste og de som i 2003 var over 55 år, er det en svak, men gjennomgående vekst av ansatte i andre yrker fra 2003 til 2007. Men denne bevegelsen er langt fra så sterk at den i de nærmeste årene vil skape så store aldersbestemte forskjeller som så langt har vært resultatet av foregående års yrkesvalg.

I følge standard for næringsklassifisering er den enkelte yrkesaktives næringstilknytning bestemt av en femsifret kode. Ansatte i barnehager er for eksempel lokalisert ved hjelp av koden 85327. Dette er laveste nivå i et hierarkisk system der 85 er en samlebetegnelse for helse- og sosialtjenester, 853 en samlebetegnelse på nivået under dette, nemlig sosial- og omsorgstjenester, 8532 en samlebetegnelse på neste nivå, nemlig sosialtjenester utenfor institusjon for så å ende opp med barnehager som har den fem sifrede koden 85327. Man kan innvende at overføringen av barnehagene til utdanningssektoren skulle tilsi at barnehagene ble plassert sammen med all annen undervisning i gruppe 80, men det får være en utfordring for senere arbeid med næringsgrupperingen.

I Gulbrandsen (2007) ble det vist at hver fjerde yrkesaktiv førskolelærer som ikke jobbet i barnehage eller grunnskole, var engasjert i annen undervisning, 19 prosent i sosial- og omsorgsykker, 12 prosent i helsetjenester og 14 prosent i offentlig administrasjon. Det var altså offentlig sektor som sysselsatte de fleste førskolelærere som hadde valgt andre arbeidsplasser enn barnehage og grunnskole.

I tabell 6.3 har vi på tilsvarende vis vist hvordan de 8431 førskolelærerne i yrkesaktiv alder som høsten 2007 ikke jobbet i barnehage eller i grunnskoleundervisning fordelte seg på yrkessektorer. I tabellen har vi kun vist de som er representert med mer enn én prosent av gruppen. Vi har klassifisert arbeidstakerne ut fra de to første sifrene i standard for næringsgruppering, og brukt de betegnelser som er anvendt på dette nivået i klassifiseringen. De ni kategoriene som vi har presentert omfatter hele 91 prosent av gruppen. Som vi ser, jobber flere enn hver tredje med å levere sosial- og helsetjenester, fulgt av annen undervisning som gjelder litt flere enn hver fjerde. Vi finner 14 prosent i offentlig administrasjon.

Tabell 6.3 Fordeling av næringstilknytning for førskolelærere som ikke jobber i barnehage eller med grunnskoleundervisning fordelt etter de to første siffer i standard næringsgruppering (bare næringsgrupper som omfatter mer enn én prosent av gruppen er vist i tabellen). Høsten 2007.

51	Agentur- og engroshandel, unntatt med motorvogner	1,2 %
52	Detaljhandel, unntatt med motorvogner. Reparasjoner av husholdningsvarer og varer til personlig bruk	4,6 %
55	Hotell og restaurantvirksomhet	1,1 %
74	Annen forretningsmessig tjenesteyting	3,6 %
75	Offentlig administrasjon, forsvar og trygdeordninger underlagt offentlig forvaltning	14,0 %
80	Undervisning	26,5 %
85	Helse og sosialtjenester	34,8 %
91	Interesseorganisasjoner ikke nevnt annet sted	3,2 %
92	Fritidsvirksomhet, kulturell tjenesteyting og sport	2,0 %
	Annet	9,0 %
	Antall:	8431

Tabellene 6.4, 6.5 og 6.6 viser ytterligere spesifiseringer av fordelingene i tabell 6.3. I tabell 6.4 har vi beveget oss enda et trinn ned i næringsgrupperingen, og fremstilt alle næringer som ut fra de tre første siffer i

grupperinger omfatter minst én prosent av gruppen. Som vi ser av tabellen fordeler denne gruppen av førskolelærere seg på i alt 11 næringsgrupper, med sosial og helsetjenester som overlegent største enkeltkategori. 81,9 prosent lar seg klassifisere på denne måte, det vil si at de tilhører næringsgrupper som ut fra de tre øverste siffer i næringsgrupperingen omfatter minst én prosent av gruppen. I tabell 6.5 har vi benyttet de fire første siffer i næringsgrupperingen. Vi får da identifisert 17 næringsgrupper og 76,7 prosent av arbeidstakerne. I tabell 6.6 har vi presentert alle enkelt næringer som sysselsetter minst én prosent av alle førskolelærere som ikke jobber i barnehager eller med grunnskoleundervisning. Dette er 24 næringer, og 68 prosent av arbeidstakerne oppfyller kravet om at de skal tilhøre en næringsgruppering som utgjør minst én prosent av gruppen.

Tabell 6.4 Fordeling av næringstilknytning for førskolelærere som ikke jobber i barnehage eller med grunnskoleundervisning fordelt etter de tre første siffer i standard næringsgruppering (bare næringsgrupper som omfatter mer enn én prosent av gruppen er vist i tabellen). Høsten 2007.

521 Butikkhandel med bredt vareutvalg	1,2 %
524 Annen butikkhandel med nye varer i spesialforretninger	3,0 %
745 Formidling og utleie av arbeidskraft	1,2 %
751 Offentlig administrasjon, unntatt utenriks- og sikkerhetssaker og trykdeordninger underlagt offentlig forvaltning	12,6 %
801 Førskole- og grunnskoleundervisning	14,1 %
802 Undervisning på videregående skoles nivå	4,3 %
803 Undervisning på universitets- og høøgskolenivå	3,9 %
804 Voksenopplæring og annen undervisning	4,2 %
851 Helsetjenester	11,8 %
853 Sosial- og omsorgstjenester	23,0 %
913 Andre interesseorganisasjoner	2,6 %
Annet	18,1 %
Antall:	8431

Det er relativt få førskolelærere å finne i det vi kan kalle «handel og kommers». Det er ca. én prosent som jobber i henholdsvis butikker med nærings- og nytelsesmidler eller i klesbutikker (tabell 6.6). Det er også få som jobber med annen forretningsmessig tjenesteyting (tabell 6.3), og en tredel av disse jobber med formidling og utleie av arbeidskraft (tabell 6.4). 14 prosent jobber med offentlig administrasjon (tabell 6.3), drøyt halvparten av disse er

knyttet til administrasjon av helsestell, sosial virksomhet, undervisning, kirke, kultur og miljøvern (tabell 6.5).

Tabell 6.5 Fordeling av næringstilknytning for førskolelærere som ikke jobber i barnehage eller med grunnskoleundervisning fordelt etter de fire første siffer i standard næringsgruppering (bare næringsgrupper som omfatter mer enn én prosent av gruppen er vist i tabellen). Høsten 2007.

5211	Butikkhandel med bredt vareutvalg med hovedvekt på nærings- og nytelsesmidler	1,0 %
5242	Butikker med klær	1,1 %
7450	Formidling og utleie av arbeidskraft	1,2 %
7511	Generell (overordnet) offentlig administrasjon og økonomiforvaltning	4,0 %
7512	Offentlig administrasjon tilknyttet helsestell, sosial virksomhet, undervisning, kirke, kultur og miljøvern	7,5 %
8010	Førskole- og grunnskoleundervisning	14,1 %
8021	Undervisning i allmennfag	1,6 %
8022	Undervisning i tekniske og andre yrkesrettede fag	2,7 %
8030	Undervisning på universitets- og høghskolenivå	3,9 %
8042	Voksenopplæring og annen undervisning	4,1 %
8511	Sykehustjenester	7,1 %
8512	Legetjenester	1,6 %
8514	Andre helsetjenester	2,6 %
8531	Sosialtjenester i institusjon	5,1 %
8532	Sosialtjenester utenfor institusjon	8,6 %
8533	Andre tjenester blant annet SFO, arbeidstrening for ordinært arbeidsmarked	9,3 %
9131	Religiøse organisasjoner	2,2 %
	Annet	22,3 %
	Antall	8431

Tabell 6.4 viser hvordan de 26,5 prosent som faller i gruppen undervisning i tabell 6.3 fordeler seg med hensyn til hvilket utdanningsnivå undervisningen skjer. Den største gruppen er å finne i førskole- og grunnskoleundervisning, og tabell 6.6 viser at disse fordeler seg på spesialskoleundervisning og PP-tjenester. Tabellen viser også at det er 2,4 prosent som underviser på statlige høghskoler.

Tabell 6.6 Fordeling av næringstilknytning for førskolelærere som ikke jobber i barnehage eller med grunnskoleundervisning fordelt etter alle fem siffer i standard næringsgruppering (bare næringer som omfatter mer enn én prosent av gruppen er vist i tabellen). Høsten 2007

52110	Butikkhandel med bredt vareutvalg med hovedvekt på nærings- og nytelsesmidler	1,0 %
52420	Butikker med klær	1,1 %
7450	Formidling og utleie av arbeidskraft	1,2 %
75110	Generell (overordnet) offentlig administrasjon og økonomiforvaltning	4,0 %
75120	Offentlig administrasjon tilknyttet helsestell, sosial virksomhet, undervisning, kirke, kultur og miljøvern	7,5 %
80103	Spesialskoleundervisning for funksjonshemmede	4,4 %
80104	Kompetansesentra og annen spesialundervisning	3,3 %
80105	PP-tjenester	6,5 %
80210	Undervisning i allmennfag	1,6 %
80220	Undervisning i tekniske og andre yrkesrettede fag	2,7 %
80302	Undervisning på statlige høyskoler	2,4 %
80429	Annen undervisning	3,3 %
85111	Alminnelige somatiske sykehus	2,6 %
85118	Somatiske sykehjem	1,7 %
85126	Barne- og ungdomspsykiatriske klinikker	1,3 %
8514	Andre helsetjenester	2,6 %
85311	Institusjoner for barne- og ungdomsvern	2,8 %
85313	Organisasjoner for eldre og funksjonshemmede	1,9 %
85321	Hjemmehjelp	1,6 %
85322	Boliger/bokollektiv for eldre og funksjonshemmede med fast tilknyttet personell	3,4 %
85323	Barnevernstjenester	2,0 %
85331	Skolefritidsordninger	5,8 %
85334	Arbeidstrening for ordinært arbeidsmarked	1,1 %
91310	Religiøse organisasjoner	2,2 %
	Annet	32,0 %
	Antall:	8431

I gruppen som jobber med helse- og sosialtjenester er det nesten to ganger flere som jobber med sosial- og omsorgstjenester sammenliknet med helse-tjenester (tabell 6.4). Flertallet av de som jobber med helsetjenester er ansatt på sykehus (tabell 6.5). De 23 prosentene som jobber med sosial- og omsorgstjenester (tabell 6.4) fordeler seg med 5,1 prosent på sosialtjenester som gis i institusjon og 8,6 prosent på tilsvarende tjenester som ytes utenfor insti-tusjon (tabell 6.5). Innenfor institusjon er det flere som jobber med barne-

og ungdomsvern enn med eldre og funksjonshemmede. Utenfor institusjoner jobber flest i tilknytning til boliger/bokollektiv for eldre og funksjonshemmede med fast tilknyttet personell. 1,6 prosent jobber som hjemmehjelp, og 2 prosent med barnevernstjenester. 5,8 prosent av førskolelærerne utenfor barnehage og grunnskoleundervisning er tilknyttet skolefritidsordninger (tabell 6.6).

Skal man gi en samlet vurdering av disse tallene, er for det første en betydelig andel sysselsatt i arbeid med direkte relevans for barn. Det store flertall av de øvrige er sysselsatt med å administrere leveransen av eller selv med å levere helse- og omsorgstjenester. Et betydelig antall førskolelærere har gått inn i viktige helse- og omsorgsykker, yrker som ofte vil få problemer med å rekruttere arbeidskraft. Når førskolelærere har valgt slike yrker kan det nok også ofte ha hatt sammenheng med at det ikke har vært ledige stillinger som pedagogisk leder der disse har vært bosatt. Hvis man satser hardt på å trekke disse ut av sine nåværende stillinger, flytter man bare om på et arbeidskraftsproblem i den norske velferdsstaten. Det er derfor langt viktigere å holde fast på de førskolelærere som allerede er i barnehagen, og sikre at nye førskolelærere velger å bli i barnehagen, enn å gjøre store anstrengelser på å få førskolelærerne utenfor barnehagen tilbake dit.

7 Effekter av tilleggsutdanning

I følge norsk standard for utdanningsgruppering (Statistisk sentralbyrå 2000) vil høyeste utdanningsnivå være karakterisert av en sekssifret kode som forteller om nivå, type, osv. helt ned til å identifisere hver enkeltutdanning. Når for eksempel en person blir tilordnet koden 621102 er dette en person som er registrert med treårig førskolelærerutdanning som høyeste fullførte utdanning. Det første 6-tallet forteller om nivå (universitet/høgskole lavere nivå), 62 forteller at det er en utdanning innen gruppen lærerutdanninger og utdanninger i pedagogikk, 621 at det er en utdanning innen gruppen førskolelærerutdanninger, og 621102 at det er en treårig utdanning innen denne utdanningsgruppen.

Førskolelærerne er klassifisert på fire variabler i vårt datamateriale, nemlig utdanningsnivå per 1.10 2007, som har 66,8 prosent med koder i intervallet fra 621101 til 621199 (førskolelærer), samt tre variabler som karakteriserer viktigste fullførte utdanning utenom førskolelærerutdanningen. Den første av disse tre tilleggsvariabler samler slik utdanning i perioden 1996–2005, den andre i skoleåret 2005–2006 og den tredje i skoleåret 2006–2007. Dersom den registrerte utdanning på minst én av disse tilleggsvariablene er høyere enn 621199, klassifiserer vi dette som tilleggsutdanning. På denne måten får vi registrert at 52 prosent av førskolelærerne har fått registrert tilleggsutdanning, minst på universitets- høgskolenivå, lavere grad (tabell 7.1).

Tabell 7.1 Førskolelærere fordelt etter tilleggsutdanning. Alle under 68 år, bosatt i Norge.

Ingen tilleggsutdanning	47,8 %
Tilleggsutdanning på samme nivå som førskolelærer (nivå 6)	49,9 %
Tilleggsutdanning på høyere nivå (master, hovedfag, nivå 7)	2,3 %
Antall	39 430

I tillegg til førskolelærerne som i 2007 fortsatt stod med en eller annen variant av kode 6211, har 41,1 av de som en eller annen gang har fullført førskolelærerutdannede, en utdanning med kode 62, nemlig en lærerutdanning eller utdanning i pedagogikk. Bare 1,4 prosent av førskolelærerne

har utdanning med kode 63 (to første siffer), utdanning i samfunnsvitenskapelige på lavere nivå. 2,9 prosent har utdanning i økonomisk/administrative fag på lavere nivå (kode 64 som to første siffer), hvorav 1,3 prosent er i utdanninger som er benevnt som utdanning i organisasjon og ledelse. 1,1 prosent har utdanning i naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag. 2,5 er utdannet i helse-, sosial og idrettsfag, lavere nivå. Det er bare 2,3 prosent som har fullført utdanning på master- eller hovedfagsnivå.

Med tanke på at nesten 90 prosent enten kun er registrert med førskoleutdanning eller en lærerutdanning eller en utdanning i pedagogikk, må vi kunne fastslå at førskolelærerne ut fra sin formelt registrerte utdanning, både har en grunnutdanning og en tilleggsutdanning som burde være svært relevant for arbeid i barnehage.

I tabell 7.2 har vi presentert de av de enkelte tilleggsutdanninger som omfatter minst én prosent av alle med førskolelærerutdanning. I kolonnen merket «Andel med utdanningen» viser vi andelen på hver utdanning, samt hvor mange førskolelærere dette representerer. I tabellens siste kolonne viser vi andelen med hver av de respektive utdanninger som jobbet i henholdsvis barnehage og med grunnskoleundervisning 1.10.2007. For å beskrive utdanningene har vi brukt de betegnelser som finnes i Norsk Standard for Utdanningsgruppering.

Tabell 7.2. Personer med førskolelærerutdanning. Tilleggsutdanninger som er registrert for minst én prosent av gruppen, samt hver undergruppes fordeling på arbeid i barnehage og grunnskole.

Type og kode for utdanningen	Andel med utdanningen	Andel med utdanningen som jobber i bh/grunnskole høsten 2007
624104 Pedagogikk lavere nivå, inkluderer pedagogikk semesteremne/delfag, grunnfag, mellomfag og storfag	1,5 % (594)	51,7/20,7
624202 Spesialpedagogikk lavere grad	2,9 % (1175)	55,3/15,4
624203 Spesialpedagogikk 1. avdeling	1,7 % (675)	43,0/16,6
624204 Spesialpedagogikk 2. avdeling	3,3 % (1317)	17,4/25,4
624902 Videreutdanning pedagogisk veiledning	1,3 % (521)	76,4/9,6
625101 Videreutdanning for allmenn og førskolelærere	20,9 % (8385)	36,8/35,1
625103 Videreutdanning i pedagogisk arbeid på småskoletrinnet	6,7 % (2674)	35,2/47,3
641124 Organisasjon og ledelse, lavere nivå	1,1 % (460)	70,2/3,7

Den klart største gruppen er de som er registrert med det som kalles videreutdanning for allmenn og førskolelærere. Innenfor denne gruppen er det omtrent like mange som jobber i barnehagen som i grunnskolen. Den nest største gruppen er de som er registrert med videreutdanning i pedagogisk arbeid på småskoletrinnet. Blant disse er det klart flere som har funnet sin plass i grunnskolen enn i barnehagen. Når det gjelder spesialpedagogikk synes lavere grad og første avdeling å føre til barnehage, mens de som er registrert med annen avdeling har en overvekt av ansatte i grunnskolen. Både videreutdanning i pedagogisk ledelse og videreutdanning i organisasjon og ledelse, synes å føre til at førskolelærere forblir i barnehagen.

Samlet sett er det blant førskolelærere uten registrert videreutdanning (N=19314) 65,8 prosent som jobbet i barnehagen og 5,9 prosent som jobber i grunnskolen. Blant førskolelærere med registrert videreutdanning (N=20788) jobbet 38,7 prosent i barnehagen og 29,7 prosent i grunnskolen. Blant de som har utdanning over nivå 6 (905 personer), jobbet 10,1 prosent i barnehage og 9,1 prosent i grunnskolen. 73,1 prosent av disse var yrkesaktive i andre yrker.

I Gulbrandsen (2007) ble det påvist at kategorien videreutdanning for allmenn- og førskolelærere var særlig utbredt blant de som hadde tatt sin tilleggsutdanning før 1996. Blant disse var det også en stor overgang til grunnskolen. Også i datamaterialet fra 2007 finner vi at yrkeseffekten av tilleggsutdanning er ulik for de ulike utdanningskull. I tabell 7.3 har vi gruppert førskolelærerne i tre grupper etter når de avsluttet sin førskolelærerutdanning, nemlig de som avsluttet før 1995, de som avsluttet mellom 1995 og 2000 og de som gjorde seg ferdig mellom 2000 og 2005. De som avsluttet utdanningen i 2006 og 2007 regner vi med ikke har rukket å ta noe særlig tilleggsutdanning etter fullført førskolelærerutdanning. Det er likevel så mange som 379 av de 2597 som fullførte i 2006 eller 2007 som allerede har rukket å få med seg mer utdanning. I tabell 7.3 inngår disse i gruppen vi har betegnet som «alle».

Tabell 7.3 Førskolelæreres yrkestilknytning høsten 2007 fordelt etter eksamensår og tilleggsutdanning.

	Før 1995		1995–2000		2001–2005		Alle	
	Ikke tilleggs-utdanning	Tilleggs-utdanning	Ikke tilleggs-utdanning	Tilleggs-utdanning	Ikke tilleggs-utdanning	Tilleggs-utdanning	Ikke tilleggs-utdanning	Tilleggs-utdanning
Barnehage	53,6 %	27,6 %	69,0 %	47,2 %	79,0 %	65,2 %	67,5 %	39,2 %
Grunnskole	10,1 %	33,9 %	6,2 %	26,5 %	2,4 %	12,0 %	6,1 %	28,2 %
I andre yrker	22,3 %	31,0 %	15,8 %	19,7 %	12,2 %	15,9 %	16,9 %	25,4 %
Ikke yrkesaktiv	13,9 %	7,9 %	9,0 %	6,6 %	6,4 %	6,9 %	9,5 %	7,1 %
Antall	(6177)	(11268)	(5825)	(6153)	(4624)	(2734)	(18806)	(20534)

Som vi ser av tabellen er tilleggsutdanning ikke særlig gunstig med hensyn til å få førskolelærere til å bli i barnehagen. Ser vi alle under ett er prosentandelen barnehageansatte 28,3 prosentpoeng lavere blant førskolelærere med tilleggsutdanning enn blant førskolelærere uten registrert tilleggsutdanning. Forskjellen skyldes først og fremst at førskolelærerne med tilleggsutdanning er ansatt i grunnskolen. Det er også litt flere som er ansatt i andre næringer enn barnehage og skole, men her er effekten av tilleggsutdanning langt svakere. Samtidig ser vi at effekten av tilleggsutdanning er større jo lengre tid som er gått siden førskolelærerne avsluttet sin utdanning som førskolelærer. Blant de med eksamen før 1995 og tilleggsutdanning er det en større andel både som er ansatt i grunnskolen og i andre yrker enn i barnehagene. Blant de som tok eksamen mellom 1995 og 2000 jobber nesten halvparten, selv blant de med tilleggsutdanning, i barnehagen. Blant de som tok eksamen i de fem første åra av dette århundret, er det selv blant de som har tatt tilleggsutdanning nesten to tredeler som jobber i barnehagen. Bare 12 prosent har funnet veien til grunnskolen.

Den store innmarsj av førskolelærere til skolen synes langt på vei å være historisk betinget og i høy grad knyttet opp til Reform 97. I årene som kommer vil skolen helt sikkert trenge de førskolelærere de har, ikke minst på grunn av en langt større alderpensjonering blant lærere, men også på grunn av at de yngre lærerne i betydelig grad synes å forlate skolen. Aftenposten skrev 1. april 2009 om at nesten 800 lærere mellom 25 og 29 år hadde sluttet i grunnskole og videregående skole i løpet av 2008.

Slik er det ikke i barnehagesektoren. For å sammenlikne vil vi ta for oss førskolelærere som var mellom 25 og 29 år i 2005 og se hvor vi finner disse

to år senere, i 2007. Noe mål for frafall i løpet av ett år har vi ingen mulighet til å konstruere slik datauttaket er organisert, men å sammenlikne frafall over to år blant førskolelærere med frafall i løpet av ett år blant øvrige lærere, er i utgangspunktet en sammenlikning i førskolelærernes disfavør.

Det var 827 ferdig utdannede førskolelærere mellom 25 og 29 år i 2005. Det var 303 av disse som jobbet i barnehage, altså en drøy tredjepart. Så mye som 284 jobbet i andre yrker og 222 var ikke yrkesaktive. Bare 18 personer hadde funnet en arbeidsplass i grunnskolen. Den høye andelen uten yrke og i andre yrker skyldes nok at vi her får et stort innslag av studenter som ble ferdig utdannet i 2005, og som kort tid etter eksamen ennå ikke har funnet arbeid i en barnehage der de ønsker å jobbe.

At dette er en rimelig tolkning ser vi av tallene for 2007 som viser at 192 av de 284 som i 2005 var ansatt i andre yrker er blitt ansatt i en barnehage. Og det samme er tilfelle med 158 av de 222 som ikke var yrkesaktive i 2005. Av de 303 som jobbet i barnehage i 2005 er det bare 50 som har sluttet i løpet av disse to årene. Det har vært en netto tilvekst av barnehageansatte på 313. Unge førskolelærere er altså meget forskjellig fra unge lærere. Mens unge lærere forlater skolen, strømmer unge førskolelærere til barnehagen.

8 Førskolelærernes yrkesstabilitet

I vårt datauttak har vi førskolelærerne fordelt etter næring i 2003, 2005 og 2007. Når vi skal studere førskolelæreres yrkesstabilitet i disse åra må vi avgrense oss til de som allerede var ferdig utdannet i 2003 og samtidig ikke hadde nådd pensjonsalder i 2007. Dette gir oss 32 946 førskolelærere. Tabell 8.1 viser overgangsmatrisen, og dermed de bruttoendringer som skjedde i tidsrommet 2003 til 2007. Endringene er vel og merke relatert til start- og sluttunkt. Alle endringer som har skjedd i tidsrommet mellom oktober 2003 og oktober 2007 er «sensurert» bort.

Tabell 8.1 Førskolelærere fordelt etter yrkessektor i 2003 og 2007. Absolutte tall.

		2003				Sum
		Ikke yrkesaktiv	Barnehage	Grunnskole	Annet	
2007	Ikke yrkesaktiv	1132	869	410	476	2887
	Barnehage	944	13087	958	1192	15821
	Grunnskole	296	394	5649	373	6712
	Annet	702	1272	743	4809	7526
	Sum	3074	15622	7400	6850	32946

I tabell 8.2 har vi sammenstilt barnehagenes tilvekst og tap av førskolelærere i perioden; til hvilken sektor førskolelærerne forsvant og fra hvilken sektor de nye kom. Vi viser også antall som har vært stabile og andel som har vært ustabile, men uten å ha vært innom barnehagesektoren.

Før å ta de stabile først. Disse utgjør nesten 75 prosent av de som er utdannet som førskolelærere. Litt over halvparten, 39,7 prosent, er ansatt i en barnehage både i 2003 og 2007. Vi skal også merke oss at det er drøyt 500 flere som har kommet til enn som har forlatt barnehagene i denne perioden. Vi skal også merke oss at det er 564 flere som har kommet fra grunnskolen til barnehagene enn som har gått fra barnehagene til skolen.

Tabell 8.2 Førskolelærere utdannet før 2004 og under 68 år i 2007 fordelt etter grad av yrkesmessig stabilitet 2003 til 2007.

	I prosent av alle	Absolutte tall
Stabile førskolelærere:		
Ikke yrkesaktive	3,4	1132
I barnehage	39,7	13087
I grunnskoleundervisning	17,1	5649
I andre yrker	14,6	4809
Barnehagesektorens tilvekst		
Fra ikke yrkesaktive	2,9	944
Fra grunnskoleundervisning	1,8	958
Fra andre yrker	3,6	1192
Sum tilvekst		3094
Barnehagesektorens "tap"		
Til ikke yrkesaktiv	2,6	869
Til grunnskole	1,2	394
Til andre yrker	3,9	1272
Sum "tap"		2535
Ustabile, helt utenom barnehage:	9,1	3000

Går vi noen få tiår tilbake utgjorde førskolelærere en ung og lite stabil arbeidskraft. En stor undersøkelse i 1972 av alle yrkesgrupper i barnehagen viste at 71,5 prosent av de ansatte var 30 år eller yngre og 17 prosent var eldre enn 40 år. Blant førskolelærerne var bare 12 prosent eldre enn 40 år. Man hadde den gang ikke assistenter, men daghjelp og halvdagshjelp er vel det nærmeste man kommer dagens assistentgruppe. Av disse av 32 prosent over 40 år (Nafstad, 1976:49). Senere har Retvedt m.fl. (1999) påvist at assistenter hadde et klart mer stabilt ansettelsesforhold i den enkelte barnehage enn pedagogiske ledere (Retvedt m.fl. 1999: 45). I barnehagemeldingen som introduserte kvalitetssatsingen, ble det skissert en tiltaksplan for større rekruttering til og stabilitet i barnehagesektoren (St.meld. nr. 27, 1999–2000: 61). Også her ble det påpekt at assistentene var det mest stabile element i barnehagene.

På grunnlag av registerdata og Kostra-data konkluderte imidlertid Gulbrandsen (2008) med at ansatte med førskolelærerutdanning syntes å utgjøre en mer stabil arbeidskraft enn ansatte uten slik utdanning (Gulbrandsen, 2008:36). Konklusjonen ble imidlertid trukket uten tilgang til forløpsdata om de ansatte uten førskolelærerutdanning. Tilgang til slike data

viser at av ansatte i barnehager i 2003 med førskolelærerutdanning, var 83,8 prosent fortsatt ansatt i barnehage i 2007 (tabell 8.3). Vi har da kun konsentrert oss om de som var fortsatt var under pensjonsalder i 2007, nærmere bestemt under 67 år gjennom dette året. Tilsvarende var 63,3 prosent av de ansatte i 2003 uten førskolelærerutdanning fortsatt ansatt i barnehage i 2007. Tabellen viser også utviklingen i en undergruppe av andre barnehageansatte fra 2003, nemlig de som har tatt eksamen som førskolelærer i tidsrommet 2004–2007. Her er den stabile andelen enda litt høyere enn blant de som ble utdannet før 2004. Vi kan altså nå trygt konkludere med at *førskolelærerne er blitt barnehagenes mest stabile arbeidskraft*.

Tabell 8.3 Yrkessektor i 2007 blant barnehageansatte i 2003 med og uten førskolelærerutdanning.

	Barnehageansatte i 2003 med førskolelærerutdanning	Andre barnehageansatte i 2003	Undergruppe av andre barnehageansatte i 2003 som har tatt førskolelærereksamen mellom 2004 og 2007
Barnehage i 2007	83,8	63,3	86,9
Grunnskole i 2007	2,5	3,0	1,8
Annet yrkes i 2007	8,1	20,8	7,9
Ikke yrkesaktiv i 2007	5,6	13,0	3,4
N:	(16339)	(49065)	(928)

Om dette gjelder alle ansatte sett under ett, må vi likevel ta et forbehold om at det ikke gjelder ansatte i alle aldersgrupper. Siden de tidligere funn om førskolelæreres og assistenters yrkesstabilitet er fra noen år tilbake, kan spor av disse tidligere resultater finnes i form av godt voksne assistenter som fortsatt vil være like stabile som før. Samtidig har barnehagesektorens store vekst de senere år skapt et stort behov for assistenter og andre ansatte som det sannsynligvis ikke har vært mulig å finne blant godt voksne kvinner. Barnehagene har da måttet ty til ung arbeidskraft som ikke har planer om å forbli i de dårligst betalte barnehagejobbene særlig lenge. Tabell 8.4 viser aldersfordelingene for alle ansatte med og med uten førskolelærerutdanning i 2003 og 2007. Blant de ansatte uten førskolelærerutdanning er det større aldersmessig spredning enn blant førskolelærerne. På begge tidspunkt er de uten førskolelærerutdanning eldre enn førskolelærerne. Men samtidig er det en interessant endring mellom 2003 og 2007. Blant de andre ansatte er

aldersfordelingen omtrent som fire år tidligere. Førskolelærerne har derimot blitt noe eldre, slik at de to gruppene aldersmessig er blitt mer like. Fordelingene er fullt ut forenlig med at barnehagene har beholdt de gamle trofaste assistentene, men at disse, på grunn av sektorens store ekspansjon, tallmessig blir mer enn oppveid av unge, flyktige ansatte på kortere visitt i barnehagene. Hvis dette er riktig, skulle sammenhengen mellom utdanning og stabilitet forsvinne dersom vi kontrollerer for alder. Middeldrende og eldre assistenter skulle fortsatt være mer stabil arbeidskraft enn førskolelærere i samme aldergruppe.

Tabell 8.4 Aldersfordeling for barnehageansatte med og uten førskolelærereksamen i 2003 og 2007. Øvre grenseverdier for deciler og kvartiler.

2003:	1 decil	1. kvartil	Median	3. kvartil	9. decil	Antall
Førskolelærere	26	29	34	42	48	(16 366)
Andre ansatte	22	29	38	47	55	(39 795)
2007						
Førskolelærere	27	31	36	45	51	(20 759)
Andre ansatte	22	27	37	47	56	(55 695)

Tabell 8.5 viser at det ikke er tilfelle. Uansett alder er de ansatte med førskolelærerutdanning en mer stabil arbeidskraft enn de ansatte uten slik utdanning. Forskjellen er størst blant de ansatte mellom 20 og 39 år, men også blant de over 40 år finner vi en høyere andel stabile blant førskolelærerne enn blant de øvrige ansatte.

Tabell 8.5 Barnehageansatte i 2003. Andel som fortsatt jobber i barnehage i 2007 etter alder og utdanning i 2003. (lfs: Ikke førskolelærerutdanning, Fs: førskolelærerutdanning).

Under 20	20–29		30–39		40–49		50–59		60–63	
lfs	lfs	Fs	lfs	Fs	lfs	Fs	lfs	Fs	lfs	Fs
20,6 %	47,2 %	84,2 %	66,1 %	82,9 %	74,5 %	84,4 %	73,3 %	84,1 %	36,5 %	45,1 %
1188	10239	4614	11644	6623	9986	3900	6669	1215	984	82

9 Regionale forskjeller

Førskolelærermangelen er i høy grad et regionalt problem. Av 1539 dispensasjoner fra kravet om førskolelærerutdanning i 2006, var 56,4 prosent å finne i barnehager i Oslo og Akershus (Gulbrandsen, 2007: 50, basert på Kostratall). Ved utgangen av 2008 var antallet dispensasjoner økt til 3484. I Oslo var antallet økt med 395 til 832, mens tallet i Akershus fylke økte enda litt mer, med 424 til 855. Selv om andelen av alle dispensasjoner lokalisert til Oslo og Akershus ble redusert til 48,4 prosent, er førskolelærermangelen fortsatt først og fremst et problem for Oslo og Akershus. Som nevnt i kapittel 3, var det bare to andre kommuner med mer enn 100 dispensasjoner, nemlig Stavanger med 120 og Sandnes med 103. Disse ble fulgt av Drammen med 56 og Ålesund med 48. Sammenliknet med Oslo var det relativt få dispensasjoner i de andre større byene. I Bergen var det 40, i Tromsø 36, mens det både i Kristiansand og Trondheim kun var 12 (2008-tall fra KOSTRA).

I tabell 9.1 viser vi hvor og i hvilken sektor førskolelærere jobber avhengig av hvor de bor. Med hensyn til bosted er det en lavere andel av førskolelærere bosatt i Oslo som er sysselsatt i barnehage, sammenliknet med de som er bosatt i Akershus som igjen ligger litt lavere enn førskolelærere bosatt andre steder i landet. Forskjellen er imidlertid ikke større enn seks prosentpoeng dersom vi sammenlikner førskolelærere bosatt i Oslo med førskolelærere bosatt utenfor Oslo-Akershus området.

Tabell 9.1 Førskolelærere høsten 2007. Arbeid i sektor/fylke etter bostedsfylke. Personer over 67 år utelatt. Prosent.

	Bor i Oslo	Bor i Akershus	Bor ellers i landet
Jobber i barnehage i Oslo	45,0	5,5	0,3
Jobber i barnehage i Akershus	2,4	45,9	0,7
Jobber i barnehage ellers i landet	0,2	0,6	52,4
Jobber i grunnskole	13,8	19,7	17,8
Jobber i andre yrker	29,4	19,3	20,7
Ikke yrkesaktiv	9,2	8,9	8,1
N:	(3498)	(3684)	(32158)

Tabellen 9.1 viser også at førskolelærerne i Oslo og Akershus i liten grad pendler i betydningen av at de krysser fylkesgrensen mellom Oslo og Akershus når de skal på jobb. Bare fem prosent av de førskolelærerne som er bosatt i Oslo og som jobber i barnehage, jobber i en barnehage i Akershus. Det er heller ikke mer enn 10,6 prosent av de barnehageansatte førskolelærere som bor i Akershus som har sin arbeidsplass i Oslo. Det er også svært liten innpendling til området utenifra. Førskolelærere er tydeligvis en lite mobil arbeidskraft, eller for å si det på en annen måte, den sterke ekspansjonen av barnehagesektoren har gjort det mulig for førskolelærere å få jobb i barnehage uten pendling eller lange arbeidsreiser.

Ser vi Oslo og Akershus under ett er det ganske nøyaktig 200 flere førskolelærere i yrkesaktiv alder bosatt i dette området enn antall dispensasjoner fra utdanningskravet. Det er neppe særlig grunnlag for å rekruttere noen særlig stor andel av disse til arbeid i barnehage.

Tabellene 9.2 og 9.3 illustrerer effekten av tilleggsutdanning avhengig av bosted. Det er en tendens til at tilleggsutdanning i større grad fører førskolelærerne ut av barnehagen i Oslo enn i landet forøvrig utenfor Oslo og Akershus. Samtidig ser vi at slik tilleggsutdanning mer i Oslo enn ellers fører førskolelærerne inn i andre yrker enn barnehage eller grunnskole. Dette er sannsynligvis et forhold som ytterligere bidrar til å redusere sannsynligheten for at førskolelærere vender tilbake til arbeid i barnehage.

Tabell 9.2 Førskolelærere høsten 2007. Arbeid i sektor/fylke etter bostedsfylke. Kun førskolelærere med tilleggsutdanning. Personer over 67 år utelatt.

	Bor i Oslo	Bor i Akershus	Bor ellers i landet
Jobber i barnehage i Oslo	30,8	3,9	0,2
Jobber i barnehage i Akershus	1,9	30,5	0,4
Jobber i barnehage ellers i landet	0,2	0,5	39,8
Jobber i grunnskole	22,0	32,7	28,4
Jobber i andre yrker	35,7	24,9	24,4
Ikke yrkesaktiv	9,3	7,5	6,9
N:	(1795)	(1888)	(16851)

Tabell 9.3 Førskolelærere høsten 2007. Arbeid i sektor/fylke etter bostedsfylke. Kun førskolelærere **uten tilleggsutdanning**. Personer over 67 år utelatt.

	Bor i Oslo	Bor i Akershus	Bor ellers i landet
Jobber i barnehage i Oslo	59,9	7,1	0,5
Jobber i barnehage i Akershus	4,5	62,2	1,0
Jobber i barnehage ellers i landet	0,2	0,7	66,2
Jobber i grunnskole	5,2	6,1	6,2
Jobber i andre yrker	22,8	13,5	16,6
Ikke yrkesaktiv	9,0	10,4	9,5
N:	(1703)	(1796)	(15307)

I tabell 9.4 ser vi nærmere på førskolelærere som jobbet i barnehage i 2003. Vi er interessert i å vite om deres yrkesstabilitet er avhengig av hvor de jobber. Tabellen viser andelen som fortsatt jobber i barnehage i 2007 avhengig av hvor de jobbet i 2003. Med hensyn til fortsatt arbeid i barnehage finner vi størst stabilitet blant de førskolelærerne som jobbet i Akershus i 2003. Men også de som jobbet i Oslo har vært mer stabile enn de som jobbet i barnehage andre steder i landet. Det er også relativt sett større overgang til barnehage i Akershus og Oslo enn i resten av landet. I Akershus var det en nettotilvekst fra de samme førskolelærere innenfor samme områder som utgjorde 6,5 prosent av de ansatte i barnehagene i 2003. I Oslo var tilsvarende andel 4,9 prosent. I resten av Norge var den tilsvarende tilvekst imidlertid bare 1,7 prosent. Med så stor stabilitet kan mangelen på førskolelærere i Oslo og Akershus i liten grad være et resultat av flukt fra barnehagene.

Tabell 9.4 Førskolelærere som jobbet i barnehage 2003. Andel som fortsatt jobbet i barnehage i 2007 etter arbeidskommune.

Oslo	Akershus	Resten av Norge
86,5 %	91,0 %	82,6 %
(1316)	(1528)	(13590)

Såpass lav mobilitet blant førskolelærere gjør det til et viktig spørsmål hvor i landet førskolelærere blir utdannet. Hvilke sammenhenger finner vi mellom hvor utdanning tas og hvorvidt kandidatene i neste omgang jobber i barnehage og hvor i landet de jobber i en barnehage? I SSBs utdanningsregister er utdanningsinstitusjon lagt inn fra og med 1995. Tabell 9.5 viser hvor mange

som er registrert med fullført førskolelærereksamen i perioden 1995 til 2007 ved hver utdanningsinstitusjon per 1. oktober 2007.

Tabell 9.5 Høgskoler/universitet som utdanner førskolelærere fordelt etter antall uteksaminerte førskolelærere 1995–2007. Kilde: Utdanningsregister SSB.

Østfold: Høgskolen i Østfold	1147
Oslo: Høgskolen i Oslo	2705
Rudolf Steiner Høgskolen	62
Hedmark: Høgskolen i Hedmark	1639
Vestfold: Høgskolen i Vestfold	1388
Telemark: Høgskolen i Telemark*	1480
Vest Agder: Universitetet i Agder	1671
Rogaland: Universitet i Stavanger	1440
Hordaland: Høgskolen Stord/Haugesund**	898
Høgskolen i Bergen	2051
Norsk lærerakademi – batchelor- og masterstudier	142
Norsk lærerakademi, Lærerhøgskolen	29
Sogn og Fjordane: Høgskolen i Sogn og Fjordane	773
Møre og Romsdal: Høgskolen i Volda	907
Sør Trøndelag: Dronning Mauds Minne Høgskole	2043
Nord Trøndelag: Høgskolen i Nord Trøndelag	737
Nordland: Høgskolen i Bodø	640
Høgskolen i Nesna	642
Troms: Universitetet i Tromsø	871
Finnmark: Høgskolen i Finnmark	587
Samisk høgskole	45
Antall:	21897

*) Foruten Porsgrunn og Notodden har Høgskolen i Telemark også undervisning i Drammen, i lokalene til Høgskolen i Buskerud.

***) Utdanningen av førskolelærere foregår på Stord.

Siden vår interesse her er regionale forskjeller, og ikke den enkelte høgskole, har vi gruppert utdanningen fylkesvis i tabell 9.6. Tabellen viser først hvor store andeler av de som er utdannet i løpet av de nevnte 12 årene som jobbet i barnehage høsten 2007. Som vi ser varierer denne andelen mellom 58,4 prosent blant de som ble utdannet i Finnmark og 71 prosent blant de som ble utdannet i Sør Trøndelag. Tabellen viser videre hvor store andeler som jobber i en barnehage i samme fylke som utdanningsfylket. Denne andelen varierer mellom 61,3 prosent i Rogaland og 23,2 prosent i Hedmark. I neste kolonne viser vi andelen som jobber i en barnehage i et nabofylke. Her har vi

vel og merke bare tatt med nabofylker i samme landsdel, for at det ikke skal bli overlapp med fjerde kolonne som viser andelen som jobber i en barnehage i samme landsdel som de utdannet seg. Andelen i første kolonne minus summen av andelene i andre, tredje og fjerde kolonne vil fortelle oss hvor stor andel av de som er blitt utdannet i et fylke som i 2007 jobber i en barnehage i en annen landsdel enn der de utdannet seg.

Tabell 9.6 Førskolelærerutdannede 1995–2007 etter fylke utdanningen ble gjennomført. Andel som jobber i barnehage høsten 2007 og andel som jobber i barnehage med ulik geografisk plassering i henhold til fylket der utdanningen ble tatt.

Fylke	I barnehage høsten 2007	I barnehage i samme fylke	I barnehage i nabofylke	I barnehage i samme landsdel	I barnehage i annen landsdel	Antall
Østfold	63,2	47,8	8,8	5,4	1,2	(1147)
Oslo	66,2	26,7	23,7	11,3	4,5	(2767)
Hedmark	63,7	23,2	29,8	7,2	3,5	(1639)
Vestfold	67,1	40,3	10,7	11,6	4,5	(1388)
Telemark	68,2	26,4	3,5	33,6	4,7	(1480)
Vest Agder	62,0	26,5	17,5	-	18,0	(1671)
Rogaland	69,2	61,3	2,0	0,8	5,1	(1440)
Hordaland	64,0	42,7	14,3	1,1	5,9	(3120)
Sogn og Fjordane	63,4	26,5	18,6	3,2	15,0	(773)
Møre og Romsdal	65,7	45,5	6,1	3,6	10,5	(907)
Sør Trøndelag	71,0	41,5	5,6	-	23,9	(2043)
Nord Trøndelag	64,6	37,3	10,9	-	16,4	(737)
Nordland	61,9	41,4	1,4	0,9	18,2	(1282)
Troms	68,7	49,5	6,9	-	12,3	(871)
Finnmark	58,4	29,2	8,7	2,5	18,0	(632)

Vi skal i fortsettelsen se i detalj på kandidatene fra hvert av fylkene der førskolelærerutdanning tilbys. I noen tilfeller vil vi være mer detaljerte i kommentarene enn hva som kan utleses av tabellen. For å begynne med de som har utdannet seg i Østfold, så ligger disse omtrent midt på treet med hensyn til jobbing i barnehage, men svært ofte nettopp i Østfold fylke. Bare Sogn og Fjordane og Troms har høyere andel som blir i det fylket de tok utdanningen. 8,8 prosent jobber i Østfolds eneste norske nabofylke, og bare 3,3 prosent har funnet sin barnehage i Oslo eller Akershus. Ingen andre fylker har fått så mye som én prosent av de som er utdannet i Østfold. 0,8 prosent har funnet sin barnehage på den andre siden av Oslo-fjorden, i Vestfold.

Av de som utdannet seg i Oslo jobber litt over halvparten i barnehage enten i Oslo eller i Akershus. Tredje største avtaker er Buskerud med 4,1 prosent, fulgt av Østfold med 2,7 prosent. Oppland har fått 1,7 prosent, Hedmark 1,3 prosent og Vestfold 1,2 prosent. Rogaland og Sør Trøndelag ligger like under et helt prosenttall med 0,8 prosent. I den grad vi kan snakke om Oslo og Akershus som kjerneområde, har drøyt tre av fire av dagens barnehageansatte fra denne gruppen, funnet sitt arbeid i primærområdet.

Utdanningsinstitusjonen i Hedmark forsyner først og fremst hjemfylket, men i nesten like stor grad Oppland som har tatt i mot 19,6 prosent av de som jobber i barnehage. Også Oslo og Akershus er betydelige avtakere av de som har utdannet seg i Hedmark med henholdsvis 8,8 og 5,5 prosent. Vi finner ca. én prosent i barnehager i Østfold, Buskerud og Sør Trøndelag, mens 0,7 prosent har havnet i Møre og Romsdal.

Vestfold har størst eksport til nabofylket Buskerud, der 6,3 prosent har funnet sitt arbeid i barnehagen. Andelen som har satt kurs mot det andre nabofylket Telemark (4,3 prosent), er omtrent like stor som andelen som har havnet i Oslo (4,7 prosent) eller i Akershus (4,2 prosent). 1,4 prosent har tatt turen over Oslo-fjorden, en andel som er litt større enn bevegelsen motsatt vei. 0,9 prosent har havnet i Oppland. Både Vest Agder og Hordaland har tatt i mot litt i overkant av én prosent.

De som er utdannet i Telemark har også en relativt lav andel som har havnet i en barnehage i samme fylke. Dette kan henge sammen med at høgskolen i Telemark ikke bare gir undervisning i Telemark (Porsgrunn og Notodden), men også i Buskerud, i lokalene til Høgskolen i Buskerud. 22,9 prosent har da også funnet seg jobb i en barnehage i Buskerud. Etter dette finner vi flest i Akershus (5,1 prosent). Både Oslo og Vestfold har tatt i mot 3,5 prosent. Bare 0,8 prosent har reist til nabofylket i sør, Aust Agder. Østfold, Oppland, Vest Agder og Rogaland har tatt hånd om rundt én prosent av de som ble utdannet i Telemark.

Vest Agder er også et sted hvor relativt få av de som utdanner seg jobber i samme fylke, men 17,5 prosent har slått seg ned i det andre agderfylket. Til sammenlikning er det liten eksport til Rogaland, med 5,5 prosent. 3,6 prosent har fått seg jobb i Oslo og 2,3 prosent i Akershus. Andre fylker som har tatt i mot mer enn én prosent er Telemark med 1,8 prosent og Hordaland og Vestfold som begge har 1,1 prosent.

Rogaland er det fylke hvor de utdannede førskolelærere klart oftest har valgt å jobbe i barnehage i samme fylke som de ble utdannet. Det er liten eksport til nabofylkene, bare to prosent jobber i barnehager i Vest Agder eller Hordaland. Én prosent har havnet i Oslo.

Hordaland er det fylket som i denne perioden har utdannet flest førskolelærere. 42,7 prosent jobber i samme fylke, mens 12,7 prosent er «eksportert» sørover, til Rogaland. To prosent har funnet seg arbeid i en barnehage i Oslo, og 1,2 prosent i Akershus. I Sogn og Fjordane finner vi 1,6 prosent og i Møre og Romsdal 1,1 prosent.

Sogn og Fjordane har i relativt liten grad utdannet for hjemfylket. En så pass høy andel som 16,7 prosent jobber i Hordaland, mens bare 1,9 prosent jobber i det nordlige nabofylket, Møre og Romsdal. Dette er klart lavere enn Oslo som har tatt hånd om 4,4 prosent. Ellers er de tidligere studentene fra Sogndal fordelt med 3,2 prosent i barnehager i Rogaland, 3,0 i Buskerud, 2,6 prosent i Akershus og 1,6 prosent i Oppland.

Møre og Romsdal har langt mer enn Sogn og Fjordane utdannet for hjemfylket (45,5 prosent). Nest største avtaker er Sogn og Fjordane med 6,1 prosent. 2,9 prosent jobber i Oslo, 1,9 i Akershus, 2,0 prosent i Hordaland og 1,7 prosent både i Rogaland og Sør Trøndelag.

Den klart største andel barnehageansatte finner vi blant de som er utdannet i Sør Trøndelag. Nabofylkene Møre og Romsdal og Nord Trøndelag har tatt i mot henholdsvis 6,2 og 5,6 prosent. 5,0 prosent og 3,9 prosent jobber i henholdsvis Oslo og Akershus. Det er to andre fylker som sysselsetter mer enn én prosent, nemlig Rogaland med 1,2 prosent og Nordland med 1,8 prosent.

Nest etter eget fylke, er det Sør Trøndelag som får flest av de som er utdannet i det nordligere trønderfylket (10,9 prosent). Det er liten eksport nordover. Bare 1,6 prosent har funnet sitt utkomme i Nordland, og klart under én prosent både i Troms og Finnmark. Litt flere har funnet sin barnehage i Akershus (3,0 prosent) enn i Oslo (1,9 prosent). 2,3 er å finne i Sogn og Fjordane og 1,1 og 1,3 prosent i henholdsvis Oppland og Buskerud.

Nest etter Finnmark har Nordland laveste andel sysselsatt i barnehage. Bare 0,4 prosent har reist enda lenger nord, så nærmest all eksport av førskolelærere har skjedd sørover. Nord Trøndelag har tatt i mot 3,0 og Sør Trøndelag 2,8 prosent. Rogaland, Hordaland og Møre og Romsdal har

«tatt» henholdsvis 1,5, 1,1 og 1,1 prosent. Også her er det flere som jobber i Akershus enn i Oslo, 3,2 mot 1,7 prosent.

Troms er, nest etter Rogaland, det fylke som holder best på de førskolelærerne som blir utdannet i fylket. 5,3 prosent har forflyttet seg til Nordland, og 1,6 prosent til Finnmark. Det er ellers bare Akershus (3,3 prosent) og Oslo (2,6 prosent) som har tatt i mot prosentandeler på minst én prosent av de som ble utdannet i Troms.

Finnmark er også en betydelig eksportør av førskolelærere. 8,7 prosent er nå å finne i Troms og 2,5 prosent i Nordland. 1,6 prosent er i Sør-Trøndelag. 1,1 prosent i Hordaland og 2,4 prosent i Rogaland. På Østlandet leder Akershus med 3,8 prosent, mot 2,2 prosent i Oslo, 1,7 prosent i Buskerud og 1,6 prosent i Østfold.

Motsatt vei kan vi se hvor de som er utdannet etter 1994 og jobber i barnehage i et bestemt fylke kommer fra. Vi er i den forbindelse særlig interessert i Oslo og Akershus der mangelen på førskolelærere er mest prekær. Sett ut fra de siste 12 årene, har Høgskolen i Oslo skaffet barnehagene i Oslo og Akershus omtrent halvparten av de førskolelærerne som var ansatt i de to fylkene.

Tabell 9.7. Førskolelærere utdannet etter 1994 og ansatt i Oslo eller Akershus fordelt etter i hvilket fylke de tok sin utdannelse.

	Oslo	Akershus
Østfold	2,8	7,4
Oslo	54,9	48,3
Hedmark	6,7	10,7
Vestfold	4,9	4,4
Telemark	3,6	5,5
Vest Agder	4,5	2,8
Rogaland	0,6	1,1
Hordaland	4,5	2,7
Sogn og Fjordane	2,5	1,5
Møre og Romsdal	1,9	1,3
Sør-Trøndelag	7,6	5,8
Nord-Trøndelag	1,0	1,6
Nordland	1,6	3,0
Troms	1,7	2,1
Finnmark	1,0	1,7
N	1347	1358

Ser vi på tilsvarende tall for de to siste årene vi har data for, har 63 prosent av de som hadde tatt sin utdanning i 2006 og 2007, og som jobbet i en barnehage i Oslo eller Akershus, tatt sin utdanning i Oslo. Dersom disse tallene vil være representative for hva som vil skje i de nærmeste årene, og vi legger inn at tre av fire nyutdannede vil jobbe i barnehage, vil barnehagene i Oslo og Akershus i de nærmeste årene neppe få en nyrekruttering fra nyutdannede på mer enn ca. 250 nye førskolelærere per år. Sett i forhold til antall dispensasjoner på 1687 sier det seg selv at det vil ta minst seks år å fylle dette gapet, så sant man ikke får fristet en del førskolelærere i andre yrker tilbake til barnehagen.

10 Menn i barnehager

I stortingsmeldingen fra desember 1999 som annonserte den forrige treårige kvalitetssatsingsperiode, var et av målene å øke innslaget av menn i barnehagen. På det tidspunkt var sju prosent av de ansatte menn. Dersom man ser på andelen av barnehagene som har minst én mann ansatt, har satsingen tydeligvis vært vellykket. Midtveis i 2002 var det ansatt minst én mann i 33 prosent av barnehagene. Ved inngangen av 2004 fantes det minst én mann i 41 prosent av barnehagene. Høsten 2008 var andelen av barnehagene med minst én mann økt til 51 prosent (Winsvold og Gulbrandsen, 2009: 40).

Andelen mannlige ansatte har imidlertid ikke økt særlig mye. Tabell 10.1 viser andelen menn av alle ansatte basert på de tallene som rapporteres inn til Kostra. Fra slutten av 2003 til slutten av 2007 økte andelen menn kun med 1,3 prosentpoeng. Når andelen barnehager med minst én mann har økt så mye mer enn andelen menn i barnehagene, skyldtes dette både at barnehagene er blitt større målt i antall barn og at antallet ansatte relativt sett har økt mer enn antall barn på grunn av den større økningen av antall små barn som krever at det er flere voksne til stede. Denne personalveksten i hver barnehage, øker sannsynligheten for at minst én av de ansatte i hver barnehage er en mann.

Tabell 10.1 Andel menn blant de barnehageansatte 2003–2007. Kilde: SSB: Kostra.

2003	2004	2005	2006	2007
7,9 %	8,0 %	8,8 %	8,9 %	9,2 %

Vi skal ikke gå mange tiår tilbake i tid for å finne at den offisielle tittel for de som i dag benevnes som førskolelærer var barnehagelærerinne. Språkbruken reflekterte en realitet, som klart vises av at 98,8 prosent av førskolelærerne utdannet før 1971 var kvinner. Men på det tidspunkt var det en endring på gang. 5,4 prosent av førskolelærerne utdannet på 1970-tallet var menn. Det oppsiktsvekkende er kanskje at denne andelen senere har holdt seg nesten konstant. Mannsandelen blant de nye førskolelærere fra de første seks åra etter årtusenskiftet var bare 0,6 prosentpoeng høyere enn i 1970-åra. Selv om

andelen har økt litt i de to siste åra, synes det fortsatt å være svært vanskelig å få flere menn til å utdanne seg til førskolelærere.

Tabell 10.2 Andel menn blant førskolelærere etter eksamensår (alle).

Før 1971	1971–79	1980–89	1990–99	2000–05	2006–07
1,2 %	5,4 %	5,8 %	6,9 %	6,0 %	8,5 %
(1571)	(5237)	(7766)	(14 228)	(9912)	(2559)

Mannsandelen i barnehagen er også avhengig av hvor mannlige og kvinnelige førskolelærere velger å jobbe. Av de som så langt har utdannet seg til førskolelærere, har mennene i større grad enn kvinnene forlatt barnehagene. Hvis kvinnelige førskolelærere ikke jobber i barnehage, er de omtrent like ofte å finne i grunnskolen som i andre yrker. Hvis mannlige førskolelærere ikke er i barnehagen, er det mer enn dobbelt så stor sannsynlighet for at de er sysselsatt i andre yrker enn i grunnskolen (tabell 10.3).

Tabell 10.3 Arbeidssted i 2007 etter kjønn (førskolelærere under 68 år bosatt i Norge).

	Menn	Kvinner
I barnehage	41,6 %	53,5 %
I grunnskole	15,2 %	17,8 %
Andre yrker	37,9 %	20,2 %
Ikke yrkesaktiv	5,3 %	8,5 %
N:	(2486)	(36854)

Fordelingen i tabell 10.3 er resultat av yrkesvalg og yrkeskarrierer der avgjørende beslutninger er tatt gjennom flere tiår. I tabell 10.4 har vi sett på resultatet av de valg som er gjort de siste fire årene, blant de som i 2003 jobbet i barnehagene. Valget står mellom å fortsette å jobbe i barnehage eller finne en annen beskjeftigelse. Vi finner da store forskjeller mellom mannlige og kvinnelige barnehageansatte, men disse forskjellene er betinget av utdanning. I de siste fire årene har det ikke vært noen nevneverdig forskjell mellom menn og kvinner som er utdannet førskolelærere. Blant disse er stabiliteten omtrent like høy hos menn som hos kvinner. Den store forskjellen finner vi blant ansatte som ikke er utdannet som førskolelærere. Her har stabiliteten de siste fire årene vært omtrent dobbelt så stor blant kvinner som blant menn.

Tabell 10.4 Barnehageansatte i 2003. Andel som fortsatt jobber i barnehage i 2007 avhengig av kjønn og utdanning.

Menn		Kvinner	
Ikke førskolelærer	Førskolelærer	Ikke førskolelærer	Førskolelærer
31,1 %	81,8 %	64,2 %	83,5 %
(3831)	(791)	(38366)	(15671)

11 Barnehageansatte som ikke er førskolelærere

Av de 76 451 som i følge SSB's sysselsettingsfil var ansatt i barnehager per 1. oktober 2007, hadde 23,2 prosent (17 727) kun grunnutdanning. 38,8 prosent hadde videregående utdanning, mens 34,4 prosent hadde utdanning på nivå 6, dvs. universitets- høgskoleutdanning på lavere nivå (der førskolelærere befinner seg). Kun 0,7 prosent eller 448 personer hadde utdanning på master/hovedfagsnivå. Det var bare sju personer som hadde utdanning på forskernivå (nivå 8). For 2,9 prosent (2231) er det ikke registrert noen utdanning (dette er primært innvandrere). Om man ser barnehager som en del av utdanningssystemet er det ganske oppsiktsvekkende at mellom hver fjerde og hver femte ansatt kun har obligatorisk grunnutdanning.

I tabell 11.2 viser vi utdanningsnivå betinget av alder blant de barnehageansatte uten førskolelærerutdanning. Av plasshensyn må vi begrense oss til kun å gjengi de nivåbestemmende tallene som er hentet fra utdanningsregistret. For å informere leserne om hva tallene symboliserer har vi hentet tabell 11.1 fra Gulbrandsen (2008).

Tabell 11.1 Oversikt over utdanningsnivå som benyttes i norsk standard for utdanningsgruppering. Tabellen er hentet fra: Statistisk sentralbyrå (2000): Norsk standard for utdanningsgruppering. Revidert 2000. Norges offisielle statistikk, NOS C 617, s 7.

Tredeling av nivå	Nivå	Nivånavn	Klassetrinn
	0	Ingen utdanning og førskoleutdanning	Under skoleplikt
Obligatorisk utdanning	1	Barneskoleutdanning	1.–7. klassetrinn
	2	Ungdomskoleutdanning	8.–10. klassetrinn
Mellomutdanning	3	Videregående, grunnutdanning	11.–12. klassetrinn
	4	Videregående, avsluttende utdanning	13. klassetrinn +
	5	Påbygging til videregående utdanning	14. klassetrinn +
Universitets- og høgskoleutdanning	6	Universitets- og høgskoleutdanning, lavere nivå	14.–17. klassetrinn
	7	Universitets- og høgskoleutdanning, høyere nivå	18.–19. klassetrinn
	8	Forskerutdanning	20. klassetrinn +
	9	Uoppgitt	

Tabell 11.2 viser at andelen med kun grunnutdanning er klart størst blant de yngste (15–19 år) med 63,9 prosent, faller deretter med økende alder fram til aldersgruppen 30–34 år der den er nede i 22 prosent, og stiger deretter fram til aldersgruppen 45–49 år der hele 45 prosent kun har obligatorisk grunnutdanning. Blant ansatte i 50-åra ligger andelen like under 30 prosent, mens den er høyere, like over 30 prosent, blant ansatte mellom 60 og 67 år. Det er ulike prosesser som ligger til grunn for disse aldersbestemte fordelingene. Blant de yngste ansatte er andelen med kun grunnutdanning høy fordi de fleste her ennå ikke har rukket å skaffe seg mer utdanning. Når andelen med kun grunnutdanning er så høy blant de som er i 40-åra, kan dette være et uttrykk for at det i en del år før har vært lett for mennesker uten utdanning å få jobb i barnehagen. Den høyere andelen med noe mer utdanning blant de som er eldre kan enten være et resultatet av at de har skaffet seg utdanning mens de har jobbet, men det kan også være et uttrykk for en annen type rekruttering til assistentstillinger i barnehager for en del år tilbake.

Tabell 11.2 Utdanningsnivå betinget av alder blant barnehageansatte uten førskolelærerutdanning. (Høsten 2007). Prosent.

	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-67	Alle
1–2	64	32	24	22	28	36	45	30	27	30	35	31,8
3–5	31	55	49	55	56	52	45	62	65	62	58	54,4
6		10	18	14	10	9	8	7	7	7	5	10,2
Over 6			1	1	1	1	1	1	0,4	0,2	1	0,6
Ikke data	5	3	8	8	5	3	2	1	1	1	2	4,0
N	2336	7495	7286	6836	7725	6798	5700	4855	3815	2057	419	55692

I Gulbrandsen (2008) ble det påpekt et avvik mellom antall førskolelærere ut fra Kostra-tallene og antall ut fra Statistisk sentralbyrås sysselsettings- og utdanningsregister. Vi finner et enda større avvik i 2007 enn i 2005. I følge Kostra-tallene var det ved årsskiftet 2007–2008 ansatt 24 093 personer med førskolelærerutdanning. Av et totalt antall ansatte på 76 089, utgjorde dette 31,7 prosent. I følge registerdata var det 1. oktober 2007 ansatt 76 505 personer i barnehagene. Men i følge samme datakilde var det bare 20 759 av disse som hadde fullført førskolelærerutdanning. Vi får altså en forskjell på 3334 personer. Registerdataene gir med dette en pedagogandel på bare 27,1 prosent.

12 Avsluttende kommentarer

En samlet vurdering av resultatene som er presentert i dette notatet tilsier at førskolelærermangelen i barnehagene snart vil være en saga blott, selv om man nok fortsatt i noen tid vil ha mangel på førskolelærere i Oslo og Akershus. Her vil det sannsynligvis fortsatt gå minst fem år før antall dispensasjoner er borte. Den positive utviklingen utenfor hovedstadsområdet skyldes dels at svært få vil pensjoneres, men forutsetter også at førskolelærernes stadig økende vilje til å arbeide i barnehager ikke avtar. I store deler av Norge vil man i de nærmeste årene stå i fare for å oppleve at nye førskolelærere ikke får jobb som pedagogiske ledere. Kvalitetsutvalget som avga sin innstilling i mars 2005, foreslo å øke pedagogandelen i barnehagen til 50 prosent av de ansatte (BFD 2005). Da må en betydelig del av dagens assistentstillinger erstattes med stillinger som krever førskolelærerutdanning. Den gode tilgangen på førskolelærere gjør at man i barnehagesektoren nå har en unik mulighet til å oppnå en høyere pedagogandel. Dette må sannsynligvis skje via sentrale bemanningsforskrifter der forholdstallet mellom barn i ulike aldersgrupper og antall pedagoger gradvis senkes til et nivå som på sikt vil gi en høyere førskolelærerandel. Selv om dette på kort sikt ikke ville skape samme reduksjon i antall dispensasjoner som man høyst sannsynlig vil oppleve med uendrede bemanningsforskrifter, vil dette likevel mer være et uttrykk for høyere ambisjoner om kvalitet enn et uttrykk for svekket kvalitet.

Litteratur

Barne- og familiedepartementet (2005). Klar, ferdig, gå. Tyngre satsing på de små. Rapport fra arbeidsgruppe om kvalitet i barnehagesektoren. BFD. 8. mars 2005

Gulbrandsen, Lars (2002): Kvalitetssatsing i norske barnehager. Statusrapport midtveis. NOVA – Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Temahefte 2/02

Gulbrandsen, Lars (2005): Data og statistikk i barnehagesektoren. I: Barne- og familiedepartementet (2005): Klar, ferdig, gå. Tyngre satsing på de små. Rapport fra arbeidsgruppe om kvalitet i barnehagesektoren. Vedlegg 3

Gulbrandsen, Lars (2005b): Mangel på førskolelærere – et evig tilbakevendende problem. Søkelys på arbeidsmarkedet, 1/2005: 11–18

Gulbrandsen, Lars (2007): Full dekning, også av førskolelærere? NOVA-skriftserie 4/07. NOVA – Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring

Gulbrandsen, Lars (2008): Hva med de andre? Barnehageansatte som ikke er førskolelærere. Notat nr 1/08. NOVA – Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring

Gulbrandsen, Lars og Anita Sundnes (2004): Fra best til bedre? Kvalitetssatsing i norsk barnehager. Statusrapport ved kvalitetssatsingsperiodens slutt. Rapport 9/04. NOVA – Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring

Holt, Lisa (1972): Rapport om førskolelærernes yrkeskarrierer, Vedlegg 5 til NOU 1972:39, Førskole: 134–165

Nafstad, Hilde Eileen (1976): Barnehagen som oppvekstmiljø og arbeidsplass. Oslo: Tiden Norsk Forlag

Retvedt, Ole, Tove Skoug og Solveig F. Aasen (1999): Erfaringer med innføring av Rammeplan for barnehagen. 1999: Oplandske Bokforlag

Statistisk sentralbyrå (2000): Norsk standard for utdanningsgruppering. Revidert 2000. Norges offisielle statistikk. C 617

St. meld. nr. 27 (1999–2000): Barnehage til beste for barn og foreldre

St. meld. nr. 41 (2008–2009): Kvalitet i barnehagen

Tns-gallup (2008): Tilfredshet med barnehagetilbudet. Spørreundersøkelse blant foreldre med barn i barnehage

Winsvold, Aina og Lars Gulbrandsen (2009): Kvalitet og kvantitet. Kvalitet i en barnehagesektor i sterk vekst. Rapport 2/09. NOVA – Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring

Appendiks 1:

Oversikt over variabler kopiert fra Statistisk sentralbyrås dataregistre

1	Type	Type. 1=fullført, 2-3=avbrutt, 4=igang., 5=kun ansatt
2	Ans_03_05_07	Ansatt i næring 80101 el. 85327 i 2003, 2005 og/eller 2007, kode=1
3	NUS_FORSK	NUS2000-kode for førskolelærerutdanningen
4	HSKODE_K	Høgskole for førskolelærerutdanningen(etter 1994)
5	FORSTE_TILGDATO	Første tilgangsdato for førskolelærerutdanning
6	AVGDATO_FORSK	Avgangsdato for førskolelærerutdanningen
7	Sum_studpoeng	Studpoeng for type 3, avbrutt etter kun å ha avlagt studiepoeng
8	ig_2003_nus	Igangværende 1.10.2003. NUS
9	ig_2003_kltrinn	Igangværende 1.10.2003. Klassestrinn
10		Igangværende 1.10.2005. NUS
11	ig_2005_kltrinn	Igangværende 1.10.2005. Klassestrinn
12	ig_2007_nus	Igangværende 1.10.2007. NUS
13	ig_2007_kltrinn	Igangværende 1.10.2007. Klassestrinn
14	bu_2003_nus	Utdanningsnivå 1.10.2003. NUS
15	bu_2003_kltrinn	Utdanningsnivå 1.10.2003. Klassestrinn.
16	bu_2005_nus	Utdanningsnivå 1.10.2005. NUS
17	bu_2005_kltrinn	Utdanningsnivå 1.10.2005. Klassestrinn.
18	bu_2007_nus	Utdanningsnivå 1.10.2007. NUS
19	bu_2007_kltrinn	Utdanningsnivå 1.10.2007. Klassestrinn.
20	kommnr_jan_2000	Bostedskommune 1.1.2000
21	kommnr_jan_2001	Bostedskommune 1.1.2001
22	kommnr_jan_2002	Bostedskommune 1.1.2002
23	kommnr_jan_2003	Bostedskommune 1.1.2003
24	kommnr_jan_2004	Bostedskommune 1.1.2004
25	kommnr_jan_2005	Bostedskommune 1.1.2005
26	kommnr_jan_2006	Bostedskommune 1.1.2006
27	kommnr_jan_2007	Bostedskommune 1.1.2007
28	kommnr_jan_2008	Bostedskommune 1.1.2008
29	NUS2000_FAR_16	Fars utdanningsnivå da personen var 16 år
30	NUS2000_MOR_16	Mors utdanningsnivå da personen var 16 år
31	SOSBAK	Foreldrenes utdanningsnivå da personen var 16 år
32	KJOENN	KJOENN
33	FODT_AAR	FODT_AAR
34	FODELAND	FODELAND
35	INVKAT	Innvandringskategori
36	LANDBAK	Landbakgrunn
37	KOMM_16	Bostedskommune ved fylte 16 år
38	Utvandretaar	År for siste utvandring
39	Innvandretaar	År for første innvandring/første oppholdsår i Norge
40	Dodsaar	Dødsår

41	arbkomm2003	Arbeidsstedskommune 2003
42	Yrkstat2003	Status på arbeidsmarkedet i referanseuken 2003
43	arbtid2003	Forventet arbeidstid 2003
44	naring2003	Korrigert næring 2003
45	arbkomm2004	Arbeidsstedskommune 2004
46	Yrkstat2004	Status på arbeidsmarkedet i referanseuken 2004
47	arbtid2004	Forventet arbeidstid 2004
48	naring2004	Næring, NACE 2004
49	arbkomm2005	Arbeidsstedskommune 2005
50	Yrkstat2005	Status på arbeidsmarkedet i referanseuken 2005
51	arbtid2005	Forventet arbeidstid 2005
52	naring2005	Næring, NACE 2005
53	arbkomm2006	Arbeidsstedskommune 2006
54	Yrkstat2006	Status på arbeidsmarkedet i referanseuken 2006
55	arbtid2006	Forventet arbeidstid 2006
56	naring2006	Næring, NACE 2006
57	arbkomm2007	Arbeidsstedskommune 2007
58	Yrkstat2007	Status på arbeidsmarkedet i referanseuken 2007
59	arbtid2007	Forventet arbeidstid 2007
60	naring2007	Næring, NACE 2007
61	sum2_stp_19962005	Studiepoeng 1996-2005(bare der studiepoeng danner grunnlag for viktigste utd.)
62	AVGDATO_VIKTIGSTE_1996_2005	Avgangsdato for viktigste fullførte utd. utenom førskolelærerutd. Perioden 1996-2005
63	NUS_VIKTIGSTE_1996_2005	Viktigste fullførte utd. utenom førskolelærerutd. Perioden 1996-2005
64	sum2_stp_20052006	Studiepoeng 20052006(bare der studiepoeng danner grunnlag for viktigste utd.)
65	AVGDATO_VIKTIGSTE_2005_2006	Avgangsdato for viktigste fullførte utd. utenom førskolelærerutd. Skoleåret 2005/2006
66	NUS_VIKTIGSTE_20052006	Viktigste fullførte utd. utenom førskolelærerutd. Skoleåret 2005/2006
67	sum2_stp_20062007	Studiepoeng 20062007(bare der studiepoeng danner grunnlag for viktigste utd.)
68	AVGDATO_VIKTIGSTE_2006_2007	Avgangsdato for viktigste fullførte utd. utenom førskolelærerutd. Skoleåret 2006/2007
69	NUS_VIKTIGSTE_20062007	Viktigste fullførte utd. utenom førskolelærerutd. Skoleåret 2006/2007

Kodeliste for type

'1' = 'Fullført førskolelærerutdanning'

'2' = 'Avbrutt'

'3' = 'Avbrutt. Kun avlagt studiepoeng'

'4' = 'Igangværende 1.10.2007'

'5' = 'Ansatt i 80101/85327 i 2003,2005 eller 2007, uten førskolelærerutd.'